

METODICKÉ CENTRUM PREŠOV

Magdaléna Ďuričeková

EDUKÁCIA RÓMSKYCH ŽIAKOV

- 2000 -

METODICKÉ CENTRUM PREŠOV

Magdaléna Ďuričková

EDUKÁCIA RÓMSKYCH ŽIAKOV

- 2000 -

ÚVOD

Je všeobecne známe, že na svete žije okolo 14 miliónov Rómov, z toho v Európe vyše 10 miliónov. V Slovenskej republike ich žije vyše 450 tisíc, čo do počtu sú druhou najpočetnejšou minoritnou skupinou. Podielom Rómov na celkovom počte obyvateľov je Slovensko na prvom mieste v Európe. Vzhľadom na vzostupný populačný trend bude podiel Rómov na celkovom počte obyvateľstva Slovenska narastať. Aj preto je potrebné tejto skupine obyvateľov venovať zvýšenú pozornosť. Zaoberať sa rôznymi aspektami ich života znamená lepšie ich poznať, čo môže byť predpokladom „zmenšenia problémov“ s nimi, ale i zlepšenia kvality ich života.

Rómovia sú súčasťou našej spoločnosti, patria do nej tak ako my ostatní. Venovať sa im, zaoberať sa nimi, je to isté ako zaoberať sa sebou, nami. Zlepšenie ich života znamená zlepšenie nášho života.

Prvé, ale nie jediné východisko riešenia problémov rómskeho etnika ponúka edukácia (výchova a vzdelávanie), pretože s múdrejším, vzdelanejším človekom sa dá diskutovať. Ak diskutuje, chce komunikovať. V komunikácii nachádza argumenty, alternatívy, problémy, riešenia, hodnoty. Ak si osvojí hodnoty, je ochotný pre ne niečo urobiť. To by mohol byť začiatok: lebo kde sú hodnoty, je i motivácia, kde je motivácia, je i snaha niečo (i seba) meniť.

Predkladaná publikácia predstavuje pedagogicko-psychologické videnie edukácie Rómov. Aj keď je to videnie primerane široké, autorka si nepostavila cieľ napísať dielo, ktoré by vyčerpávajúcym spôsobom obsiahlo celú problematiku. Nie je to možné jednak z obsahového hľadiska (šírka problematiky, dostupnosť literárnych zdrojov, výsledky vedeckého skúmania ...) a rovnako aj z formálneho hľadiska (limitovaný rozsah knihy). Publikácia vznikla v snahe pomôcť učiteľom v ich náročnej práci ako metodický materiál, ako námety na konkrétnu prácu so žiakmi a snád' aj ako podnety a inšpirácie nielen pre učiteľov, ale aj pre riadiacich školských a osvetových pracovníkov. V neposlednom rade je to publikácia určená študentom učiteľských a teologických fakúlt.

Ku zrodu tejto knihy v nezanedbateľnej miere prispeli mnohí študenti, ktorí v diplomových prácach skúmali čiastkové otázky, ako aj učiteľky základných škôl, ktoré prejavili ochotu podeliť sa so svojimi pedagogickými skúsenosťami. Všetkým vyjadrujem svoje poďakovanie, osobitne tým učiteľkám, ktoré v reálnej školskej praxi odskúšali vytvorené projekty edukácie rómskych žiakov: V. Molnárová, V. Jakúbeková, Ľ. Šulíková, K. Melegová a E. Borodáčová.

autorka

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

1.1 Filozofia školskej výchovy Rómov

Medzinárodná Deklarácia práv dieťaťa i naša Ústava určujú práva (aj povinnosti) nás dospelých voči deťom bez rozdielu rás, mentálnej úrovne a sociálneho prostredia. Jedným z práv dieťaťa je právo na vzdelanie. Právo vzdelávať sa majú všetky deti, teda aj deti rómske.

V súvislosti s novými trendami edukácie v našej škole (humánnosť, demokratickosť, tvorivosť), otázky výchovy a vzdelávania Rómov nadobúdajú mimoriadne aktuálne dimenzie. Pretože ak v každej škole má byť zmenený vzťah medzi učiteľom a žiakom a zmenená pozícia žiaka v nej, pre edukáciu rómskych detí by to malo platiť „dvojnásobne“. Ako to premietnuť do školskej praxe?

V školskej praxi by to v zjednodušenej podobe malo znamenať: žiaci rómski by nemali byť „vernou kópiou“ detí – žiakov nerómskych. V psychodidaktickej rovine to znamená: učiteľ by mal vytvárať také edukačné postupy, ktoré zohľadňujú špecifiká a osobitosti spôsobu života rómskych detí, vychádzajúce z faktu ich edukácie nie ako mentálneho, ale sociálneho fenoménu. Mal by poznať techniky ich tvorby a techniku ich realizácie, pretože edukácia Rómov si vyžaduje síce netradičné, ale o to efektívnejšie spôsoby ich pedagogického riadenia.

1.2 Vzťah Rómov ku škole a školskej dochádzke

Zo všeobecných údajov uverejnených v masmédiách, ako aj zo zhrnutí rôznych prieskumov v štátoch Európskej Únie a v SR, by sme mohli konštatovať, že:

- 30-40% rómskych detí navštevuje školu nepravidelne;
- 58% rómskych detí navštevuje základnú školu a 42% školu špeciálnu;
- asi 50% dospelých Rómov sú analfabeti;
- dosiahnuté výsledky v čítaní a písaní (ako jedného z kritérií úrovne vzdelanosti) nezodpovedajú dĺžke školskej dochádzky;
- 25% detí spadá do pásma verbálnej debility;
- storočiami fixovaný spôsob prenosu informácií je u Rómov iný: nemajú intenzívny vzťah k písanému slovu, bližšie sú im audiovizuálne prostriedky;
- už v 1. triede prepadá 22% rómskych detí, všeobecne 14 x častejšie prepadávajú;
- 5x častejšie dostávajú zhoršenú známku zo správania;
- 30x častejšie ukončujú povinnú školskú dochádzku v nižšom ako 8. ročníku;
- takmer 90% Rómov neprekročilo hranicu základného vzdelania;
- strednú školu navštevuje 2,5% Rómov; (voľne podľa: Rous, 1997)

Dalo by sa povedať že to, čo „škola a spoločnosť do Rómov investuje“, sa neodráža v plnej miere v jej výsledkoch práce. Alebo inými slovami: najväčším problémom Rómov je ich nevzdelanosť. Každá spoločnosť, štát - aj ten náš - venuje tomuto problému mimoriadnu pozornosť. Výsledok ich úsilia je paradoxný. Problém Rómov neustále narastá. Pravdepodobne je to spôsobené i tým, že pedagogické a psychologické vedy ako „vstupný kapitál“ sú pri riešení tohto problému metodologicky prísne: riešený pedagogický jav, problém, chcú predovšetkým rôznymi vedeckými cestami a technikami kauzálne, interdisciplinárne analyzovať. Ďalej štatisticky kvantitatívne a náročne kvalitatívne vyhodnocovať. Čo je síce vedecky správne, ale

časovo veľmi náročné. Problematiku edukácie Rómov je potrebné riešiť okamžite, nanajvýš paralelne s vedeckými výskumami a realizáciou pedagogických experimentov. Čas, nezávislá veličina v tomto probléme, priamo a rýchlo ovplyvňuje jeho narastanie. Z tohoto dôvodu netreba čakať na závery dlhodobých pedagogických experimentov, ale už teraz zverejňovať všetky praktické skúsenosti edukácie rómskych detí. Je potrebné uvádzať všetky psychodidaktické postupy nielen teoretické, ale i praktické - od učiteľov, ktorí rómske deti poznajú v ich osobitostiach a špecifickom spôsobe života.

V pedagogike a psychológii platí: ak chceme niekoho výchovne usmerňovať, je potrebné ho poznať. Akí sú teda Rómovia a aké sú ich deti? Sú to deti vetra, ohňa a slnka, slobody a voľnosti. Je to národ prírody, národ umelcov, virtuózov, básnikov. Ale sú medzi nimi i príživníci a zlodeji. Rómovia dokážu všetko - **ak sami chcú** (voľne upravené myšlienky Banga, 1993).

Lenže aby chceli, k tomu je potrebná rodinná výchova a výchova školská. Ak zlyháva výchova rodinná, ostáva len školská. To je prvý fakt, s ktorým pri edukácii Rómov je treba počítať. A z neho vychádzať.

To, aby rómske deti chodili do školy, je dôležité, ale dôležitejšie je, aby **samy cítili potrebu v nej byť**. Nie pre peniaze, ani pre sociálne dávky, ale predovšetkým pre vlastnú realizáciu. Ako je to vlastne s ich školskou dochádzkou? Čosi sme už v číslach naznačili a mohli by sme ďalej pokračovať v uvádzaní grafov školskej dochádzky týchto detí z rôznych škôl. V samotnej podstate iba s menšími rozptylmi by vo svojej grafickej podobe bola stále rovnaká. Rómske deti relatívne dobre chodia do školy iba v tých mesiacoch, kedy je v škole teplo, čo je vzhľadom na ich sociálnu vybavenosť domácností a spôsob ich života pochopiteľné.

Ako teda „dostať“ rómske deti do školy? Nazdávame sa, že nie zmenenou filozofiou výchovy. Tá je dobrá a vhodná aj vo vzťahu k nim, ale tým, že edukačný proces nebude „prispôsobovať a tvárniť“ Rómov k svojmu zidealizovanému obrazu človeka, ale sa „prispôsobí“ ich mentalite a spôsobu života. To znamená, že bude **určovaný a riadený ich špecifickým spôsobom života, ktorý vytvoril ich osobitosť v psychickej a sociálnej oblasti. V školskej praxi vysokých škôl to znamená metodické usmernenie učiteľov, ktorí s Rómami pracujú**. Učiteľom nemožno dať ale priamy návod ako Rómov vyučovať. Každý z nich si hľadá a nachádza vlastný spôsob a cesty svojej profesie, ale môžeme im poskytnúť didaktickú radu ako niektoré vyučovacie hodiny, predmety, tvoriť a realizovať tak, aby vychádzali a zároveň napĺňali životné potreby, ciele a osobitosti rómskych detí.

2 PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA RÓMSKÝCH ŽIAKOV

2.1 Psychické procesy

Vnímanie

Vnemy sú výsledkom pociťovania a vnímania, sú ovplyvňované (i podmienené) nielen určitými psychofyziologickými danosťami a funkčnosťou nervového systému, ale sú determinované a rozvíjané sociálnym učením, vychádzajúcim z dosiahnutej úrovne vývinu. Vnímanie je usmerňované 2. signálnou sústavou, myslením a rečou. To je prvý problém - špecifičnosť pri ich edukácii. Rómske deti, aspoň väčšina z nich, neovláda spisovný jazyk. Problémom je vnímanie tvaru, pretože tvar má v rómskom jazyku konkrétne obmedzenia. Rómski žiaci sa potom ťažšie orientujú v tvare nie preto, že na to „funkčne nestačia“, ale preto, že ich rómsky jazyk, rómština, im to v plnej šírke jazyka neposkytuje. Ak im označíme dej príslovkou v základnom tvare, dokážu vnímať tvar, ako keď im označíme danú skutočnosť tou istou príslovkou, ale v 2. stupni. Tienenie, perspektíva sú im takisto ťažšie vnímateľné.

Výborne však dokážu vnímať pohyb a priestor. Pri vnímaní času je pre nich podstatné: krátko, rýchlo, čím skôr ukončiť danú činnosť. Tak ako i ostatné deti, aj oni majú problémy s vnímaním času. Včera, zajtra ... čas je abstraktný pojem, priblížiť sa mu, pochopiť ho aj napriek názorným ukážkam a špeciálnym motiváciám, vrátane hier, je v 1. a 2. ročníku základnej školy ťažké. V 3. a 4. ročníku to už dokážu. Jasnejšie sú im pojmy ráno, obed, večer ..., pretože sa v nich orientujú podľa tej činnosti, ktorú v tom čase vykonávajú. Učiteľ takisto nemôže počítať s tým, že už v 1. ročníku vedia, čo sú to časové obdobia, že poznajú presné časové delenie dňa, týždňa, roka. Je to možné a pravdepodobné v 3. a 4. ročníku základnej školy.

Predstavy a fantázia

Predstavy vznikajú na základe vnemu, vzťahujú sa ku všetkým zmyslom. Pri rómskych žiakoch treba počítať s problémami so zrakovými predstavami vo výtvarnej výchove, ale i sluchovo hudobnými predstavami: je pre nich problémom pohybovať sa v tónine a rytmike naučenej piesne.

Výborné sú v predstavách pohybu. Dokážu si uchovať a aj reprodukovat' predstavy v pracovnej, športovej a predovšetkým tanečnej činnosti. Z hľadiska výučby je zaujímavá fantázia. Rómske deti ako keby „nefantazirovali“. Pravdepodobne i tu, či už priamo alebo nepriamo, pôsobí sociálny fenomén: málo podnetné sociálne prostredie a nízka jazyková kultúra, spolu s neovládaním spisovného jazyka, v ktorom je potrebné fantazijné predstavy v škole prezentovať. Zároveň treba počítať aj s faktorom transformácie fantázie do účelových klamstiev (účasť na krádeži), čo im umožňuje existenčne prežiť.

Pamäť

Pri pamäťových procesoch v spojitosti s výučbou rómskych detí je potrebné poznať a upriamiť sa predovšetkým na činitele, ktoré pamäť ovplyvňujú. Učivo, ktoré

nepoznajú (a nie je pre ne potrebné) z reálneho života, ich nezaujíma. Zaujímajú sa a pamätajú si veci (javy, činnosti), ktoré sa viažu priamo na ich osobu a ich život. Ak je pre nich niečo životne potrebné, tak si to zapamätajú.

Diferenciácie sú v podržaní a vštepení podľa obsahu a rozsahu materiálu. Ich pamäť ako keby sa riadila mechanizmom, spusteným pokynom: rýchlo, krátko, jasne, potrebné. Nepamätajú si, pretože si „nechcú“ zapamätať veličiny ako objem, sila, čas, ... ale hmotnosť, teplota, dĺžka - to áno. Keďže rómski žiaci si takmer úplne nepíšu domáce úlohy (čo je jedna z možností ako upevniť učivo), učiteľ na každej ďalšej hodine to isté učivo opäť vysvetľuje ako nové. Znovuzpoznanie je u nich výborné vtedy, ak je podnetom a predmetom príroda a ich vlastný život. To isté platí aj pre spomínanie. Reprodukcia je problematická, ak si ju učiteľ vyžaduje iba slovom a písmom. Je presná a rýchla v pohybe, čiže i v kresbe. Mimoriadne rozvinutá je pamäť na emócie, či už negatívne alebo pozitívne. Zvlášť pamäť na pozitívne city môže byť didakticky využitá pri výučbe týchto detí.

Myslenie

Myslenie umožňuje poznávať podstatné a všeobecné, umožňuje riešenie problému. Jeho základom sú pojmy. V mladšom školskom veku pri výučbe rómskych detí učiteľ nemôže zakladať tento proces na abstraktných pojmoch, len konkrétnych. Osobitosťou týchto detí sú ich skúsenosti. Vychádzajú z faktov ich praktického života. Problémom sú (z hľadiska abstrakcie) matematické pojmy. Osnovy, ktorými sa učiteľ v škole riadi nie dostatočne zohľadňujú špecifiká týchto detí. Keďže väčšina rómskych detí neovláda spisovný jazyk, myslenie, jeho rozvoj, ktoré je priamo spojené s rečou, má potom logicky iný charakter, obsah a inú vývinovú úroveň ako pri ostatných deťoch v tom istom veku.

2.2 Sociálne vzťahy a rodinné prostredie rómskych detí

Podmienky, v akých Rómovia žijú, im umožňujú vytvárať veľké spoločenstvá, veľké skupiny na malom geografickom priestore, čo nesie so sebou fyzické sprievodné znaky správania sa ľudí v takýchto skupinách (Warzynski, 1989). Tradičné videnie rómskej rodiny je také, že sú to rodiny veľké a výchovné zásahy sú „všetkých ku všetkým“. To, čo je dovolené Rómom voči vlastným deťom, nie je dovolené „gadžom“.

Rómska rodina - rodičia sa nezaujímajú o školu, pokiaľ sú ich deti karhané a trestané. Akonáhle sú v škole „chválené a spokojné“, vzbudzuje to u nich až taký záujem o školu, že sú schopní čakať učiteľa pri škole, aby ho pohostili kávou vo svojej osade. To je pozitívny moment, ktorý sa dá využívať v dynamike sociálnych vzťahov detí (v triede a blízkom okolí). Rómske deti sú sociálne vedené láskou k matke, eticky a morálne (v klasických rómskych skupinách) vajdom. Viaže ich sociálna súdržnosť a vzťah ku „gadžom“. Svoje deti milujú a ich láska je viac v krajných polohách rozmaznávania a trestania. Pomerne skoro sociálne (i sexuálne) dospievajú. K „bielym deťom“ si nezvyknú vytvárať intenzívne sociálne vzťahy. Neplatí to v prípadoch, keď rómska rodina je viacgeneračne súčasťou bielej komunity. Vtedy sa pri nich nestretávame ani s pokrikmi „cigán“, „gadžo“. Typickým príkladom relatívne harmonických vzťahov je Český Krumlov - bohužiaľ v dôsledku veľkej migrácie Rómov v slovenských podmienkach je to skôr ojedinelé ako bežné. Z toho dôvodu

učiteľ pri ich výchove naráža na ďalší problém, ktorý potrebuje prekonať: **sociálnu izolovanosť týchto detí.**

Ako? Niet priamych a jednoznačných návodov. Vieme však, že k tomu, aby sme „k niečomu dospeli“, treba deti Rómov poznať aj v rodinnom prostredí. Keďže k tejto problematike je k dispozícii iba skromná literatúra, využijeme poznatky, ku ktorým dospel Švarbalík (1981) a iní autori (pozri literatúru), ďalej skúsenosti učiteliek a vlastné skúsenosti z práce s nimi.

Ako sme už vyššie spomenuli, Rómovia tradične veľmi milujú svoje deti. Možno aj preto sú ich rodiny početnejšie. Matka svoje deti pomerne dlho dojčí, z čoho vzniká silné citové puto. Spolupatričnosť a pevné putá viažu nielen matku s deťmi, ale i rodinu a rodiny navzájom. Spoločne prežívajú radosti a starosti, zároveň očakávajú, že ten, ktorý je v biede, dostane pomoc a podporu ostatných. Zdá sa, ako keby v rodine a rómskej komunite bolo dieťa pokojnejšie. Pravdepodobne to súvisí i s tým, že je ponechané na seba, má väčšiu slobodu a samostatnosť, môže naplno prejavovať svoju osobnosť.

Rómske deti sa v rýchlosti a následnosti vývinu biologických funkcií neodlišujú (výrazne) od ostatných detí, preto by aj ich psychosociálny rozvoj mohol byť taký ako u ostatných detí. Že to tak nie je, je pravdepodobne (okrem iného) ovplyvnené:

- zvykmi a tradíciami rómskych rodín,
- postavením rómskeho dieťaťa v škole a postojmi okolia voči nemu.

Napriek pomoci štátu a iných neštátnych organizácií je sociálne prostredie súčasných Rómov stále nevyhovujúce. V súvislosti so zmenami našej spoločnosti, ktoré nastali v poslednom desaťročí a ktoré mnohokrát prinášajú ťaživú ekonomicko-sociálnu situáciu do slovenských rodín, vzrastá sociálna patológia. Veľa rómskych rodín je neúplných, častý je výskyt asociálneho konania, prítomný alkoholizmus rodičov aj detí, a pod., čo všetko prináša rad negatívnych následkov. Deťom začína chýbať stabilnejšie prostredie úzkeho rodinného kruhu, ktoré by im poskytovalo možnosti identifikácie (pozitívnej) so vzorom otca, matky, čo je jeden z predpokladov socializácie detí. Deti sú veľmi skoro zaťažované starostlivosťou o mladších súrodencov, čím výchova a prenos hodnôt, ale i spôsob správania môže byť neprimeraný ich veku. Prostredie rómskej rodiny sa takto pre deti môže stať vysoko deprivačný a retardačný činiteľ.

Je však chybou, keď sú akosi paušálne rómske rodiny považované za zdroj nekultúrnosti, príživníctva, kriminality a podobne. Takéto informácie pramena snáď z toho, že bývajú zväčša sprostredkované, nezohľadňujúce poznanie in natura, sú plytké a zaťažené predpojatnosťou. Aj v rómskej komunite je nemálo svetlých príkladov spokojného rodinného života a pozoruhodných osobností, ktoré vzišli z tohto prostredia. Napriek tomu deti z tejto spoločnosti sú veľakrát a priori predurčené za adeptov osobitných škôl.

Pri edukácii rómskych žiakov je dôležité uvedomiť si, že sociálne prostredie, rodina Rómov je odlišná od našej. Či deti majú takú alebo onakú rodinnú výchovu, sú ňou ovplyvňované. Učiteľ by mal vychádzať z faktu, že hlboká láska Rómov k deťom je podmienená aj strachom, ktorý je v nich: ochrániť dieťa za každú cenu od toho, čo rómsky národ v minulej histórii zažil. Chceme tiež upozorniť na skutočnosť, že rómski žiaci z dedín žijú dvojakým spôsobom (životom?). Prvý - v osade, je charakteristický spoločnými hrami s rovnocennými partnermi bez vnímania času a priestoru. Druhý - v škole, v dedine, charakteristický kontaktami s inými, ktorí ich neberú ako rovnocenných, kde je možnosť

ponižovania, prenasledovania, ale i požadovania vysokej náročnosti morálne a „civilizovane“ sa správať tak, ako to oni nevedia, pretože v rodine, vo svojom spoločenstve to nepoznali. Preto sa tomuto spôsobu života bránia.

O niečo lepšie sú na tom rómske deti, ktoré vyrastajú medzi ostatným obyvateľstvom (viď spomínaný príklad v Českom Krumlove). Tu sa už rodiny vzájomne poznajú a ovplyvňujú. Deti majú možnosť poznať sa (aj kamarátiť) - pokiaľ nie sú silne ovplyvňované predsudkami a tradíciami dospelých. Ešte lepšie sú na tom rómske deti, pochádzajúce zo zmiešaných manželstiev, pretože okolie ich posudzuje podľa „bieleho“ rodiča.

To sú len niektoré negatíva, s ktorými by mal učiteľ pri práci s rómskymi deťmi počítať. Sú však i pozitívne stránky ich edukácie. Predovšetkým je to: hravosť, pohyblivosť, spontánnosť, srdečnosť, úprimnosť, veselosť a vdáčnosť, prejavovaná tým, ktorí sa o nich starajú a pomáhajú im. Rovnako aj to, že sú náklonní k viere v nadprirodzené sily, čo by ich pri správnom katechetickom usmernení mohlo priviesť k náboženskému cíteniu. Tým by ich edukácia mohla mať synergický efekt.

Iste budú súhlasiť tí, ktorí s rómskymi žiakmi pracujú, že ich motivácia správať sa v súlade s normami spoločnosti je naozaj slabá. Pravdou je však aj to, že vplyv tradícií a zvykov Rómov nie sú všeobecne platné normy správania a konania. U čoraz väčšej časti rómskych žiakov sa stretávame s vysokou osobnou motiváciou priblížiť sa pozitívnym hodnotám, normám a morálnym princípom spoločnosti napriek problémom, ktoré v nej majú. Už i preto sa žiada vytvoriť pre nich také podmienky, ktoré by im umožnili získať skúsenosti zo subjektívneho zážitku úspechov medzi ostatnými deťmi v činnostiach, ktoré sú pre majoritnú populáciu žiakov charakteristické: pochvaly za dobrý výkon a správanie, uznania, zapojenie do skupinových hier a pocit víťazstva, tvorivé výkony prezentované na výstavách a súťažiach, zapojenie do práce v umeleckých súboroch a podobne.

Vyššie uvedené umožňuje edukácia, ktorá vytvára také pedagogické situácie, ktoré umožňujú prezentovať a rozvíjať tie špecifické schopnosti rómskych detí, ktoré ich vedú k úspechu, k sebauplatneniu v skupine s ostatnými deťmi. Zároveň im pomáha postupne sa socializovať a žiť v spoločnosti.

2.3 Učiteľ a školské prostredie rómskych žiakov

Na výkon žiakov v škole vplyva množstvo činiteľov. Stačí, aby zlyhal jeden a žiak má „problémy“. Všeobecne potom hovoríme o žiakovej neúspešnosti, pričom sa neúspešnosť nemusí priamo týkať školského výkonu.

Ako je to s rómskymi žiakmi? Objektívne je potrebné priznať, že väčšina z nich je v škole neúspešná. Príčin môže byť veľa. Pravdepodobne vznikajú a kumulujú sa z toho, že:

- Škola, náš školský systém automaticky počíta so spoluprácou školy s rodinou žiaka. Tá je pri rómskych deťoch ojedinelá.
- Rómske deti majú malú slovnú zásobu, nepoznajú primerane vyučovací jazyk.
- Školský systém nie je tvorený pre „výnimky“. Komplikuje to edukáciu detí, ktoré sú síce **zdravé, ale „iné“**. Takto ich odsúva na okraj činnosti a diania v škole.
- Spôsob prenosu informácií, komunikácia je u Rómov odlišná - okrem iného nemajú vzťah k písanému slovu.

Jednou so zvlášť závažných príčin školskej neúspešnosti je absencia rómskych detí v škole. Prečo? Keďže **škola im neumožňuje „príjemný život“** v nej (Ďuričková, 1996, 1998, 1999), **hľadajú cesty, ako v nej nebyť**. Vzhľadom na ich nerozvinutý hodnotový systém hlavne mravných hodnôt „necítia“ potrebu vzdelávať sa. Záškoláctvo im umožňuje to, v čom môžu vynikať nad ostatnými v triede. Pretože byť v centre pozornosti je pre nich svojím spôsobom vyniknutie nad ostatnými. Mnohí rodičia rómskych žiakov o absenciách svojich detí ani nevedia, alebo keď vedia, úspešne ich skrývajú. Súvisí to s faktom, že by si pred „gadžom“ museli verejne priznať, že ich spoločenstvo, ich rodina, ich láska, neochránila ich deti.

Vzhľadom na situáciu rómskych rodín, väčšina z nich nie je psychologicky pripravená chápať potrebu vzdelania a hlavne vychovávať, viesť deti k občianskym povinnostiam, záväzkom, medzi ktoré patrí aj zodpovednosť za školskú dochádzku a vzdelávanie detí.

Absenciu školskej dochádzky podporuje terajšia veľká nezamestnanosť Rómov a s ňou spojená, či už priamo alebo sprostredkovaná, migrácia v rámci štátu, dokonca v rámci Európy. Tento činiteľ má tiež vplyv na školské výkony žiakov, pretože práca v škole si vyžaduje adaptáciu detí na školské prostredie, a tá nie je možná za pár týždňov či mesiacov.

To je jeden aspekt rómskeho dieťaťa v škole. Druhým je jeho učiteľ. Ak karhá, ponížuje, je nespravodlivý, neumožňuje sa žiakovi realizovať, deti si k nemu cestu nenájdu. Aký by teda mal byť učiteľ rómskych žiakov? Určite nie iný ako každý ďalší. Nemal by mať akúsi zidealizovanú podobu. Na druhej strane je však pravdou, že plynutím času učiteľ týchto žiakov prichádza k poznaniu, že jeho práca si vyžaduje ešte väčšiu dávku trpezlivosti a obetavosti, trvalú skúšku nervov, schopnosť sebaovládania a neraz aj schopnosť vyrovnávať sa s urážkami. Čo by mu mohlo pomôcť a uľahčiť prácu s rómskymi žiakmi?

- Poznanie ich osobitostí a zvláštností (fyziologických, psychických, sociálnych).
- Poznanie ich špecifického spôsobu komunikácie.
- Nestávať si pre prácu s nimi nereálne, vizionárske ciele.
- Neklásť si za hlavný cieľ zmeniť ich.
- Získať si ich dôveru cez akceptovanie toho, akí sú.
- Byť k nim úprimný, prívetivý a srdečný.
- Mať ich rád. Učiteľovu dobroprajnosť a lásku majú žiaci aj vidieť aj cítiť.

Práca učiteľa si vyžaduje veľa námahy. Pre učiteľa rómskych žiakov to platí dvojnásobne. **Tu nie je „iba“ službou, ale skôr službou v poslaní.**

3 PSYCHODIDAKTICKÉ, MOTIVAČNO – TVORIVÉ POSTUPY UČITEĽA V EDUKÁCIÍ RÓMSKÝCH ŽIAKOV

3.1 Edukácia rómskych žiakov v prípravných triedach

Vstupné poznámky

Ak zlyháva rodina, úlohou spoločnosti je vytvoriť vhodné podmienky, ktoré vytvárajú priestor na zabezpečenie existencie a rozvoj každého jedinca: bez ohľadu na farbu pleti a príslušnosti k národnostnej či etnickej skupine. Na základe týchto a iných skutočností sa začali realizovať odporúčania z rozpracovaných Zásad vládnej politiky Slovenskej republiky smerom k Rómom a ich zabezpečenie v rezorte školstva. Konkrétne ide o:

- prípravu a zavedenie špecifických programov rozvoja reči a komunikácie rómskych detí;
- vypracovanie diferencovaného edukačného programu základnej školy, rešpektujúceho vo svojom kurikule (i v jeho formách a metódach) zvláštnosti rómskych žiakov.

Keďže rómske deti nechodia do materskej školy, výchovu v materských školách nahrádzajú prípravné triedy. Pri zaradovaní detí do týchto tried sa odporúča veľmi úzka spolupráca s rodičmi. Spravidla sa však nedá predpokladať, že by málo podnetné, kultúrne a sociálne veľmi zaostané rodinné prostredie pôsobilo na dieťa rozvojomotivovne. Učebný plán a celý jeho obsah v prípravných ročníkoch musí často suplovať edukačné pôsobenie rodiny. Deťom sa ponúka jazyková príprava vo vyučovacom jazyku (slovenskom), rozvíjajú sa ich kultúrne a spoločenské návyky, učia sa systematickej práci.

Práve tu by bolo potrebné a aj užitočné zapájať do mimotriednej a mimoškolskej činnosti rodičov týchto detí. Motiváciou rómskych rodín do tejto činnosti sa zároveň mobilizuje ich záujem o edukáciu svojich detí. V tomto smere je vyvinuté úsilie v podobe experimentu „Projekt Školy pre rómske matky“, ktorý sa overoval vo Zvolene a bol veľmi úspešný. Dnes sa orientuje predovšetkým na dievčatá, ktoré budú mať aktuálnu, potenciálne progresívnu úlohu v rodine (veľmi často v rómskych rodinách je od žien vyžadované ich materiálne zabezpečenie, ale aj zabezpečenie iného charakteru, čo ju stavia do tzv. pozície sociálnej progresivity).

Prípravné ročníky neznamenajú definitívnu bodku za riešením rómskeho problému. Dnes existujú v podobe návrhov programy alternatívnej výchovy a vzdelávania s upraveným obsahom a organizáciou výučby v 3. - 9. ročníku ZŠ na riešenie neúspešnosti žiakov z výchovne a sociálne znevýhodneného prostredia v lokalitách s vysokou koncentráciou Rómov. Ich cieľom je vytvoriť prijateľnú alternatívu edukácie žiakov, ktorí zlyhali v 1. - 2. ročníku ZŠ aj napriek mimoriadne starostlivému prostrediu školy. V ďalšom edukačnom prostredí im je preto potrebné venovať intenzívnejšiu, individuálnejšiu starostlivosť, prispôsobiť pracovné tempo, znížiť požiadavky na edukačný obsah a vyberať tie formy a metódy výučby, ktoré by plne rešpektovali špecifiká rómskych detí. Tak by sa eliminoval zdroj nespokojnosti dieťaťa, vnútorného napätia, konfliktov, frustrácie s následkami ich zlej sociálnej prispôsobivosti.

Hodnotu spomínaného programu alternatívnej edukácie rómskych detí vidíme v akceptácii ich praktickej činnosti. Tá je zohľadnená tým, že v edukačnom obsahu sú

zaradené novokoncipované vyučovacie predmety ako: základy niektorých remesiel, príprava dievčat na rodinný život, rozhovory o živote, ľudská spoločnosť, príroda a človek. Program tak logicky nadväzuje na program prípravných ročníkov v starostlivosti MŠ o deti zo sociálne znevýhodneného prostredia.

Pri konkrétnom stvárnení tohto programu (pri jeho dynamike) je dôležité si uvedomiť, že deti rómske sú veľmi zraniteľné. Preto zvlášť v začiatkoch jeho realizácie je nutné, aby bol pre ne (komu je aj určený) veľmi prítlačivým. Mal by byť stvárnený **radostným, hravým vyučovaním, plným tvorby a šťastia**. To je úloha pre učiteľov, ktorí sa na túto prácu podujali: vytvárať autentické vyučovacie modely hodín, v ktorých by mala dominovať detská tvorivá hra.

V ďalšom texte uvádzame konkrétne vyučovacie hodiny ako inšpiráciu na tvorbu podobných alternatívnych hodín pre učiteľov rómskych žiakov. Zohľadňujú osobitosti rómskych detí a nenásilnou formou stimulujú ich rozvoj. Súčasne im umožňujú prežívať úspechy z prezentácie vlastných tvorivých výkonov a vlastnej sebarealizácie. Všetky vyučovacie hodiny boli zrealizované učiteľkou ZŠ s výrazným pedagogickým efektom.

Ukážka vyučovacieho dňa v prípravnom ročníku rómskych detí. (spoluautorka Molnárová, V.)

Jazykové vyučovanie v integrácii s výtvarnou výchovou, prvoukou, matematikou, hudobnou výchovou.

Téma: Dramatizácia rozprávky „Stratená rukavička“.

Edukačný cieľ:

- rozvoj slovnej zásoby
- získavanie komunikačných schopností
- rozvíjanie predstavivosti
- upevňovanie koncentrácie a stability pozornosti
- získavanie motorických zručností

Edukačný postup:

Úvod:

- privítanie a pozdrav žiakov
- organizačná časť, prezentácia žiakov
- oboznámenie žiakov s cieľom výučby

Motivácia:

Učiteľka: „Včera sme sa dohodli, že si dnes ráno prinesieme rukavice“. „Kto si ich priniesol?“

Žiaci: Odpovedajú.

U: „To som veľmi rada, lebo sa s nimi budeme dnes hrať“. „Načo rukavice bežne používame?“

Ž: „Aby nám nebola zima na ruky“.

U: „Koľko rukavíc potrebujeme, aby nám nebola na ruky zima?“ „Nože rátajme spolu“.

Ž: „Jeden, dva“.

U: „Teraz si vezmite rukavice a sadnite si na koberec“.

U: „Pozorne počúvajte, prečítam vám rozprávku o starčekovi, ktorý stratil svoju rukavičku a na čo sa potom táto rukavička premenila“. „Kto bude veľmi pozorne počúvať, ľahko odpovie na moju otázku“: „Koľko zvieratiek bude v rozprávke vystupovať?“

U: (Učiteľ následne pomaly a pokojne číta rozprávku. Pri tých najdôležitejších udalostiach sa pozastavuje a využíva ilustrácie a iný obrazový materiál.)

Expozícia - metodický postup:

U: „Páčila sa vám prečítaná rozprávka“?

Ž: Áno.

U: „Kto pozorne počúval, bude vedieť povedať, koľko zvieratiek bolo v domčeku“?

Ž: (Rozmýšľajú a neisto tipujú.)

U: „Prečítam vám rozprávku ešte raz a vy si budete rátať zvieratká na prstoch“. „Zároveň budete dopĺňať text, ktorý nevyslovím, ale vám ho ukážem na obrázku“.

Ž: (Veľmi natešene súhlasia.)

U: „Na veľkom dvore stojí“ (U: ukáže obrázok)

Ž: „Dom, domček“.

U: „Výborne. V dome žije“ (U: ukáže obrázok)

Ž: „Starček, starénka, babička, dedko“.

U: „Áno“. „Nože si zoberte každý svoju rukavičku a položte si ju na kolená“.

Ž: (Pripravujú si rukavičky.)

U: K domčeku prichádza myška. „Každý z vás nech ukáže prsty na ruke“. „Aká je myška“?

Ž: „Čierna, sivá, malá, zľaknutá, ...“

U: „Ktorý prst bude predstavovať myšku“?

Ž: (Ukazujú malíček.)

U: „Prečo“?

Ž: „Lebo je najmenší“.

U: „Áno a myška je tiež maličká“.

U: „Ako sa volá tento malý prst“?

Ž: (Sú ticho.)

U: „Malíček“.

Ž: „Malíček“.

U: (Opečiatkuje „myškou“ malíček všetkým deťom.)

„Teraz dajte myšku do domčeka (do rukavičky). Zmestí sa“?

Ž: „Áno“. (Sčovajú malíček do rukavičky.)

Takýmto didaktickým postupom učiteľka spolu so žiakmi dopĺňa text. Deti poznávajú zvieratká. Pokračuje až k tej časti textu, kedy príde k domčeku medveď.

U: „Keďže medveď je veľký, obrovský, nebude ho predstavovať jeden prst, ale celá ruka“. „Skúste teraz vopchať medveďa do domčeka (do rukavičky)“.

Ž: (Nedarí sa im to. Hovorí, že sa to nedá a zároveň sa na tom zabávajú.)

U: „Ak by sme aj my boli také tvrdohlavé medvede a chceli by sme vopchať dve ruky do jednej rukavičky mohli by sme jej ublížiť“. „Viete, ako by sme jej mohli ublížiť“?

Ž: Mohli by sme ju roztrhať a bola by nám zima.

U: „Veľmi dobre“. „Takže deti, koľko zvieratiek môže bývať v jednom domčeku? rukavičke“?

Ž: (Pozerajú na ruku a odpovedajú), „že päť“.

Didaktická poznámka: učiteľ plynulo prechádza do vyučovacieho predmetu výtvarná výchova.

Výtvarná výchova:

U: „Výborne“. „Teraz si domček - rukavičku a zvieratká namaľujeme, aby sme si to mohli potom zahrať ako v ozajstnom divadle“.

Rozdeľte sa do troch skupín - štyria kamaráti, ktorí chcete spolu pracovať. (Učiteľka pomáha vytvárať štvorice žiakov. Rozdáva výkresy veľkého formátu, na ktorom je čiernou fixou nakreslený obrys rukavice, stromu a zvierat).

U: „Vyfarbite predlohu, ktorú som vám rozdala“.

Ž: (Pastelkami a farebnými kriedami plnia stanovenú úlohu.)

U: (Pomáha žiakom pri zvolení farby a pomocnými otázkami upevňujeme poznávanie farieb.) Napríklad: Kto z vás už bol v lese? Akej farby je strom na našom obrázku?

Ž: Najčastejšie odpovedajú: „zelený“.

Pedagogicko – psychologickým špecifikom tohto vyučovania je:

Poznávanie, rozlišovanie farieb	Získavanie a fixovanie praktických návykov a zručností	Rozvíjanie predstavivosti, tvorivej fantázie	Zobrazovanie vnímanej skutočnosti na základe priameho pozorovania
---------------------------------	--	--	---

Na záver „výtvarného bloku“, učiteľ v spolupráci so žiakmi skupinovým spôsobom hodnotí práce žiakov. Po tejto časti nasleduje prestávka (30 - 35 minút). Ak je to možné, odporúča sa pobyt na čerstvom vzduchu. Po tejto časti logicky nadväzuje vyučovací predmet prvouka s učivom, ktoré dotvára spomínaný blok.

Prvouka:

Téma: Zvieratá v zime.

Edukačný cieľ:

- poznávanie ročných období a ich charakteristika
- utváranie pozitívneho vzťahu k prírode a zvieratkám
- aktívna účasť detí pri osvojení učiva

Edukačný postup:

Organizácia výučby: skupinová práca v triede.

Učebné pomôcky: obrázky, pracovné zošity, farbičky, diafilmy, nástenné obrazy zvierat.

Úvod:

- privítanie a pozdrav žiakov
- organizačná časť, prezentácia žiakov

- oboznámenie žiakov s cieľom výučby

Motivácia:

Učiteľ využíva motivačný rozhovor, ktorý je zameraný na rozpomätávanie vedomostí z predošlej vyučovacej hodiny.

U: „O čom sme sa rozprávali na predošlej hodine“?

Ž: O zime.

U: „Kto by vedel povedať niečo o zime“?

Ž: V zime sneží a je zima ...

U: „Skúsme ju charakterizovať“.

Ž: Je ľad a my sa chodíme korčuľovať, kĺzať.

U: „Výborne“. „Aké má ešte znaky“?

Ž: Sánkujeme sa.

U: „Dobre“. „Dnes si povieme o tom, čo v zime robia zvieratká“.

Expozícia nového učiva:

U: „Dnes si premietneme diafilm o zvieratkách. Nebude to rozprávka, ale film o tom ako zvieratá v zime žijú. Kde bývajú, čím sa krmia a akých majú nepriateľov“.

„Pozorne sa dívajte a počúvajte. Snažte sa čo najviac z toho, čo uvidíte, zapamätať. Keď film skončí, opýtam sa vás, ktoré zvieratá z filmu žijú aj u nás, a hlavne vo vašom blízkom okolí“.

(učiteľ premieta film za občasného usmerňovania pozornosti žiakov; ide o koncentrovanie pozornosti na hlavné znaky života zvierat).

U: „Aké zvieratká ste vo filme videli“?

Ž: Vymenúvajú tak, ako si ich zapamätali (zajac, jež, liška, a pod.).

U: „Opäť sa pozrite na náš obrázok so zvieratkami“. „Kto z vás mi ukáže zajaca“? (postupne všetky zvieratá)

Ž: Žiaci ich ukazujú a presne pomenúvajú.

U: „Vynikajúco“. „Kto mi vie povedať, ktoré z týchto zvierat žije v našom okolí“?

Ž: Zajac, jež, ...

U: Pokračuje v rozhovore o zvieratkách a o ich ochrane. Vyúsťuje k starostlivosti o ne, a to práve v zimnom období.

Samostatná práca:

U: Určí všetkým žiakom vypracovať pracovný list. Individuálne ho pomáha vypracovať.

Fixácia učiva (hádankami):

U: „Ktože si hopsá v snehu – hopi, hopi, hop“. „Kožuštek a dlhé uši? Štyri páry nôh“?

Ž: Zajac. (zároveň vyhladá obrázok zajaca a pripína ho na magnetickú tabuľu)

U: „Som ja ale krásavica, pozrite sa na môj chvost“.

„Nebojím sa zimy vôbec, veď rozumu mám dost“. „Aké je to zvieratko“?

Ž: Liška. (zároveň vyhladá obrázok lišky a pripína ho na magnetickú tabuľu)

U: „Jeho hlasné „ brum, brum“, nepočuješ v zime“.

„Preto v lese ticho buď, nech ho nerušíme“.

Ž: Medveď. (zároveň vyhladá obrázok medveďa a pripína ho na magnetickú tabuľu)

U: Takto pokračuje až do úplného splnenia úlohy.

Diagnostická fáza vyučovacej hodiny:

V nej menovite učiteľ pochváli každého žiaka a vysloví spokojnosť s jeho aktívnou činnosťou vo výučbe. Upozorní ich v čom sa majú **(a môžu, lebo je to v ich silách)** zlepšiť.

V záverečnej časti vyučovacieho dopoludnia sa učiteľ opätovne vráti k rozprávke, ktorú si zahrajú prostredníctvom vlastných kulís a s maskami. Žiaci vystupujú v rolách. Učiteľ dbá na zreteľné vyslovovanie textu a opakovanie dialógov. Integruje v sebe vyučovacie predmety: hudobná výchova a matematika. Robí krátke vstupy s pesničkami, ktoré deti veľmi dobre poznajú, napr. „Zajačik do lesa“, „Medveďku daj labku“ a iné. Zaradí ich do rozprávky vždy podľa potreby.

Zároveň využíva možnosť sčítania zvieratiek v domčeku - realizuje to priradením kartičiek s číslicami od 1 do 6, čím sa snaží upevniť číselný rad u týchto detí.

Dopoludňajšia výučba sa tým končí. Nekončí sa učivo, pretože ku globálnej téme „Život zvierat“ sa neustále vracia, aby rozvinula dej. Obohacuje učebné pomôcky, vymýšľa didaktické hry, tvorivé situácie a aktívne činnosti pre tieto deti. Všetko to totiž napomáha dosiahnuť ciele, ktoré uvádzame v tejto práci. **Primárnym cieľom takto organizovanej výučby je nenásilné učenie rómskych detí, adaptácia na školu s využitím ich špecifických osobitostí.**

Pedagogicko - psychologický rozbor edukačného procesu v prípravnom ročníku.

Vyučovacie hodiny sú overené v praxi. Určené sú na prácu s deťmi zo sociálne znevýhodneného prostredia v prípravnom ročníku s akcentom na jazykové vyučovanie.

Edukačným cieľom je aktívna účasť žiakov pri osvojovaní si nových pojmov, rozširovanie slovnej zásoby, získavanie komunikačných schopností, upevňovanie koncentrácie a stability pozornosti a rozvoj úmyselného zapamätávania.

Rómske dieťa poníma celú školskú činnosť zo začiatku ako hru. Je treba tento moment využiť na primerané zvládnutie požiadaviek a na správne osvojovanie si potrebných návykov.

Jazykové vyučovanie má praktický prienik (ako komunikačný prvok) na všetky ostatné edukačné oblasti. Nie je ponímaný ako jazyk slovenský v podobe, ako ho aplikujeme v klasických triedach základnej školy, a to isté platí aj o výtvarnej výchove.

Z pedagogicko-psychologického hľadiska v takto organizovanej edukácii rómskych detí ide o:

- a) správne pomenovanie vecí, predmetov,
- b) ponímanie súvislostí medzi predmetmi,
- c) tvorenie jednoduchých viet,
- d) komentovanie deja na obrázku, diafilme,
- e) opis vlastných zážitkov,
- f) odpovede na otázky.

Dalo by sa povedať, že vyššie psychické funkcie rozvíjame prostredníctvom nižších. Preto všetky tieto aktivity podporujú schopnosť detí rozlišovať, poznávať, spájať jednotlivé časti myšlienok, čím sa vytvára stále presnejší obraz o obklopujúcej ho skutočnosti a o svete vôbec. Správne preniknutie dieťaťa do lexiky, gramatiky, je tiež jednou z podmienok pochopenia reči a schopnosti dorozumieť sa. Preto je potrebné

dieťa na chyby upozorňovať a opravovať ho. Jedine hovorový kontakt s deťmi tohto veku môže pozitívne pôsobiť na rozvíjanie reči, a tým aj na ich rozumový rozvoj.

Ako účinný **motivačný prvok** využívame špecifiká rómskych detí, ich nadanie, alebo aspoň náklonnosť k hudbe a k výtvarnej výchove, ako aj ich zmysel pre rytmus a zvláštny cit pre farby, ktorý častokrát vyústi do originálnych vyjadrení.

Tvorivá práca zaujme deti tak, že ani nezbadajú, ako sa učia:

- využívať svoj temperament a zmysel pre rytmus,
- rozvíjať svoj hlasový fond,
- využívať svoje pohybové schopnosti,
- koordinovať prácu: oko - ruka - ceruzka,
- prehlbovať citovejší a zodpovednejší vzťah k prírodnej a spoločenskej skutočnosti,
- pestovať pozitívny vzťah k práci človeka,
- formovať mravné postoje a konanie žiakov.

Ďalším a zároveň veľmi silným motivačným prvkom, ktorý sa často v tejto edukácii využíva, je motivácia prostredníctvom hodnotenia. Preto je žiadúce vo výučbe vytvárať situácie, v ktorých **aj „slabší“ žiaci môžu a aj musia dostať pochvalu.**

Schopnosť aplikovať vedomosti a zručnosti na riešenie praktických úloh predpokladá zvládnutie základných myšlienkových operácií (analýzy, syntézy, generalizácie, abstrakcie a konkretizácie), čo je už predpokladom osvojovania matematických pojmov. Je preto dôležité učiť a cvičiť žiakov v aplikácii vedomostí a spôsobilosti spájať teoretické vedomosti s ich praktickou aplikáciou.

Celý proces poznávania sa realizuje za pomoci manipulácie s predmetmi v hrových činnostiach. Do popredia sa dostáva metóda názornosti v kombinácii s inými metódami (najčastejšie individuálnym prístupom). Žiaci poznávajú objektívnu realitu predovšetkým v konkrétnej „živej“ podobe a v rôznych znázorneniach, čiže cez „život k životu“. Na pocitoch a vnemoch, ktoré pri nich získavajú, sa vytvárajú predstavy o realizovanej skutočnosti. Tie už samy o sebe znamenajú istý stupeň abstrakcie. Sú však ešte súčasťou prvosignálového odrazu, na ktorom sa potom buduje slovné a pojmové poznanie. Z uvedeného vyplýva, že názornosť nie je cieľom, ale len prostriedkom tvorby pojmov, ich konkretizácie a praktického využitia.

Prostredníctvom pozorovania deti vnímajú množstvá, v akých sa tieto predmety vyskytujú. Postupne priradujú predmety, zvieratá, osoby a pozorovaním sa pokúsia zisťovať a určovať vzťahy medzi predmetmi „patrí - nepatrí“, „viac - menej“, „prišli - odišli“, a podobne.

Známymi rozprávkami a prirodzenými situáciami upozorňujeme deti na radenie osôb, zvierat, vecí a vedíme ich k tomu, aby samé určovali poradie. Pri hrách upriamujeme pozornosť na vzťah medzi množstvom a priestorovým záberom.

Pri rozvíjaní matematických schopností a logického myslenia je pozornosť nasmerovaná na vhodné používanie termínov na rozlišovanie, pozorovanie a pomenovanie základných geometrických tvarov. Vzťahy medzi predmetmi sa usilujú vyjadrovať predložkami a príslovkami miesta: pred, nad, pod, vedľa. Je ich snahou

upevniť a stabilizovať pojmy na poznávanie veľkosti, a preto porovnávajú: veľký - malý, vysoký - nízky, a pod.

Rešpektovaním didaktických zásad, voľbou adekvátnych edukačných metód, foriem, učiteľ stimuluje a rozvíja:

- schopnosť niečo objavovať, experimentovať, byť zvedavý,
- počúvať a riadiť sa radami učiteľa,
- vedieť sa prispôbiť svojim kamarátom,
- učiť sa samostatnosti a sebahodnoteniu,
- vytvoriť základy pre slušné a etické správanie.

O tom, že projekt prípravných ročníkov v súčasnom školskom systéme má svoje opodstatnenie, hovoria aj nasledujúce údaje v tabuľke 1.

Tabuľka 1: Porovnanie úspešnosti rómskych žiakov bez a po absolvovaní prípravného ročníka

Trieda	Počet žiakov	Rómski žiaci (RŽ)	Úspešnosť RŽ k polovici šk. roka
1. D. žiaci bez prípravného ročníka	15	15	A= 0 %= 0
1. E. žiaci po absolvovaní prípravného ročníka	13	13	N = 9 %= 68

3.2 Edukácia rómskych žiakov v 1. ročníku základnej školy

Vstupné poznámky

Vstup dieťaťa (nie iba rómskeho) do školy je náhlou zmenou spôsobu jeho života. Z obdobia hier a z prostredia relatívne bezpečného a známeho, prichádzajú deti do prostredia plného rôznych informácií, bez ochrany rodiny, hlavne matky, v ktorom sa treba podriaďovať autorite učiteľa, ale i práci ostatných detí.

Pre rómske deti je tento prechod ešte zložitejší, pretože neovládajú dokonale vyučovací jazyk. Je to obrovský handicap, pretože: ak by aj chceli pracovať, väčšina z nich učiteľovi ani nerozumie, čo má robiť, nie to ešte urobiť. K tomu sa pridružuje neznalosť väčšiny elementárnych zručností, ktorá je bežná pre vekovú populáciu detí v mladšom školskom veku.

Neexistuje presný návod, ako má učiteľ pristupovať k týmto deťom, neexistuje ani ustálené poradie čo má urobiť ako prvé, druhé, atď. Každé dieťa je iné, každá trieda je iná, každý učiteľ je iný. Predsa však uvedieme niektoré **odporúčania**, o ktorých si myslíme, že majú svoje opodstatnenie. Môžu poslúžiť tiež ako inšpirácia pre vlastný prístup k tvorbe vyučovacích hodín. Vo všeobecnosti je potrebné:

1. Mimoriadnu pozornosť venovať motivačnej fáze hodiny. Na základe vlastného poznania a skúseností učiteliek rómskych detí sme zistili, že prepracovanou motivačnou fázou je možné rýchlejšie zvládnuť adaptačné ťažkosti detí, ktoré prvý ročník prináša.

2. Rómske deti je potrebné stále aktivizovať, nepretržite udržiavať a rozvíjať ich úmyselnú pozornosť, čo je prvým predpokladom rozvoja správneho a celistvého vnímania javov, vecí, činností.
3. Pri motivácii (aj počas celého priebehu vyučovacích hodín) využívať to, čo je rómskym deťom blízke, čo využíva ich špecifické schopnosti a predpoklady.
4. Predovšetkým rozprávanie na konkrétne témy, ktoré sú deťom známe a primerané ich veku.
5. Rozhovory - opäť na známe, im blízke témy.
6. Čo najviac využívať nácvik krátkych básní, riekaniek, pretože sú rytmické, dynamické, upútavajú ich intonáciou, dynamikou, harmóniou. Umožňujú vyjadriť sa pohybom. Zároveň slúžia na osvojenie si spisovného jazyka.
7. To isté ako v bode 6, ale s piesňami.
8. Cez rozprávanie, rozhovory, básne, piesne, jednoduchšie pohybové hry prechádzať na prerozprávanie, dramatizáciu a autoreflexné vyjadrovanie sa telom, mimikou, gestikuláciou.
9. Na takto vytvorenom základe cielene usmerňovať ich autoreguláciu vlastného správania a sebaovládanie citov.
10. Opatrne používať karhanie, o to viac posmeľovať, viac ich akceptovať takých, akí sú. Pri akceptácii nezabudnúť zdôrazňovať to, čo je v nich milé, dobré, užitočné.
11. Nenútiť ich za každú cenu rovnať sa akémusi „vysnívanému ideálu“ dobrého žiaka.
12. Mať na zreteli skutočnosť, že učiteľ pochádza zo „staršieho a iného sveta“ ako sú oni, že učiteľ je v škole pre nich, nie oni pre učiteľa.
13. V neposlednom rade si občas pripomenúť, že je to práca, ktorá živí, na ktorú sa učiteľ pripravoval na vysokej škole a pre ktorú obetoval 5 - 6 rokov odriekania a námahy.

Vyučovacia hodina č. 1

(spoluautorka Šulíková E.)

Téma: Výtvarné osvojovanie skutočnosti - prírody

Úloha:

Výtvarne vnímať jesenné farby a voľne ich vyjadriť pri hre s farbami a tvarom, vedieť ich aplikovať na ploche výkresu.

Námet:

Otláčanie listov.

Výchovné využitie:

Ochrana prírody a životného prostredia cez rozvoj estetických citov.

Medzipredmetové vzťahy:

Environmentálna výchova, prvouka, telesná výchova.

Materiál:

Akvarel, štetce, výkresy A4, opadané listy zo stromov.

Motivácia:

Vychádzka v okolí školy. Pozorovanie jesennej prírody, upriamenie pozornosti na stromy, zmenu farby listov a ich opadávanie.

„Deti, čo myslíte, prečo opadávajú listy“? „Pani Jeseň nás navštívila a pekne farebne vymaľovala všetky listy na stromoch“. „Aby jej nebolo smutno, zavolała svojho kamaráta Vetrika Petrika, s ktorým sa veselo hrala v listí“.

„Aha, čo sa stalo“? „Jeden lístok spadol do blata“. „Zdvihnem ho a otláčim na biely papier“. „Deti, chcete si to vyskúšať“? Teraz nazbierame opadané listy a v triede si to všetko vyskúšame.

Výtvarno - technické pokyny:

Deti, aké listy sme si nazbierali? Akej sú farby? Aby sa nám ich podarilo otláčiť tak farebne, ako vyzerajú, pomôžeme si vodovými farbami. List, ktorý chceme otláčiť, musíme zamaľovať nejakou farbou. Farba musí byť dosť hustá, aby list premaľovala. Takto zamaľovaný list jemne položíme na výkres a otláčime. (Všetko je sprevádzané priamou ukážkou a pozorovaním). Nezabudnite, že listy sú teraz na jeseň pekne farebné, preto každý list namaľujeme inou farbou.

Samostatná práca a hodnotenie:

Celá hodina sa nesie v duchu podpory motivácie a pri hodnotení každý žiak vystupuje ako „vietor“, ktorý popíše, aké listy sfúkol zo stromov a akou farbou ich namaľoval. (Možno to doplniť o pohybové vyjadrenie vetra a opadávania listia).

Psychodidaktický rozbor vyučovacej hodiny

Tabuľka 2: Štruktúra vyučovacej hodiny „otláčanie listov“

Časti vyučovacej hodiny	Práca učiteľa	Práca žiakov
Motivácia Úvodné rozprávanie na tému. Zaujímavá hra „Vietor v listí“	<ul style="list-style-type: none"> - zadáva otázky na upriamenie pozornosti pri sledovaní prírody - navodí hru - predvádza otláčanie listov - slovne usmerňuje 	<ul style="list-style-type: none"> - odpovedajú na otázky - aktívne pozorujú - zapájajú sa do hry - zbierajú opadané listy
Výtvarno-technické Pokyny Rozhovor na danú tému	<ul style="list-style-type: none"> - zadáva otázky na priblíženie témy - vysvetľuje použitie farieb - ukazuje spôsoby a techniky práce - slovne usmerňuje 	<ul style="list-style-type: none"> - odpovedajú na otázky - aktívne pozorujú priebeh činnosti
Samostatná práca	<ul style="list-style-type: none"> - pozoruje - individuálne pomáha pri zvládnutí techniky 	<ul style="list-style-type: none"> - samostatne pracujú - maľujú listy - miešajú farby - ukladajú a otláčajú na výkres

Hodnotenie Slovné sebahodnotenie	- ukážka spôsobu hodnotenia	- samostatne hodnotia vlastnú prácu (použitie farby, otláčanie) - vyjadrujú stupeň spokojnosti s vlastnou prácou a jej výsledkom - počúvajú mienku spolužiakov
--	-----------------------------	--

Pedagogicko – psychologický rozbor (pozri tabuľku 2)

V tejto vyučovacej hodine bola na motiváciu žiakov využitá hra „Vietor v listí“, zábavná technika otláčania listov a motivačný rozhovor. Motivácia sa prelínala celou vyučovacou hodinou, nie iba v úvodnej časti.

Z tabuľky 2 vyplýva, že učiteľ a žiaci sa v úvodnej časti aktivizovali rovnakou mierou. Od učiteľa sa vyžadovala aktivita pri zadávaní otázok, pri vymyslení a navodení hry. Potom nasledovalo otláčanie listov, pričom celý priebeh bol sprevádzaný slovnou inštrukciou. Ani žiaci neboli pasívni, odpovedali na otázky, zapojili sa do hry a zbierali opadané listy.

V druhej časti výtvarno- technických pokynov aktivitu prebral učiteľ. Približoval tému, vysvetľoval spôsob a techniku práce i použitie farieb. Žiaci len pozorovali priebeh činnosti.

V samostatnej práci žiakov bol naopak učiteľ pasívnejší, pozoroval. Žiaci maľovali listy, miešali farby, ukladali a otláčali listy na výkres.

Pri hodnotení bola opäť väčšia aktivita na strane žiakov, ktorí sa samostatne pokúšali zhodnotiť vlastnú prácu. Rozprávali o tom, ako pracovali a aký majú z toho dojem. Učiteľ ich podporuje v prejavoch popisovania vlastných skúseností.

Táto vyučovacia hodina je náročná na prípravu, ako aj na realizáciu. Vyžadovalo to vopred vymyslieť hru, naplánovať vychádzku a vopred vyskúšať otláčanie z blata i farby. Napriek tomu, či skôr práve preto, bola veľmi efektívna a podarilo sa ňou podnieť záujem všetkých žiakov, hoci väčšina rómskych detí akvarel nepozná.

Vyučovacia hodina č. 2

(spoluautorka Šulíková E.)

Téma: Experimentovanie a práca s výtvarnými prostriedkami - farba

Úloha:

Výtvarno-esteticky hodnotiť zhuk farebných škvŕn, vytvorených rozličným postupom základných teplých, studených a kontrastných farieb.

Námet:

Maľovaný dážď.

Výchovné využitie:

Poznávanie farieb. Rozvoj estetických citov a estetického vnímania. Pestovanie vzťahu k ochrane prírody.

Medzipredmetové vzťahy:

Literárna výchova.

Technika:

Zapúšťanie do navlhčeného výkresu.

Materiál:

Akvarely, výkresy A4, štetce, nádoby s vodou, maľušky, príbeh „Maľovaný dážď“.

Motivácia:

Dramatizácia rozprávky - Lenka Dedinská: Maľovaný dážď.

Ťuk - ťuk ... cup - cup ...

Bubnuje dáždik na oblok a zvedavé dievčence pritisnú nosíky o tabličky. Darmo dážď púšťa po skle potôčky. Ani líčka, ani nosy nenamočí. Šúúúp - šúúúp ... tečú jarky do rieky a rieky do mora - dvora.

A na dvore tancujú mechúriky. Veľa mechúrikov. Spadne kvapka, urobí cup! A mechúrik prask! Aké smiešne veci vie robiť dážď, čuduje sa Katka s Hankou a začnú rátať kvapky.

- Jedna - dve - tri ... desať ... sedemdesiatštyri. Ale ktože to stačí.

Kamarátky vymysleli, že si dážď môžu aj namaľovať. Aj bublinky - mechúriky. Čo vymysleli, to aj spravili. Ved' čože je to? Vody majú dosť a farbu na dážď nepotrebujú. Namočili štetec do vody Katka, potom Hanka a cup - cup ... padajú kvapky na papier. Ale kvapky si len ticho sedia a mechúriky nepukajú, ani jarčeky netečú.

- Nebudem kresliť dážď, to je nanič, položila Hanka štetec a Katka rozmazala vodu po celom výkrese.

Zrazu zasvietilo slniečko a v izbe bolo veselo.

- Namaľujeme farebný dážď. Možno niekde padá aj červený.

- A možno aj zelený. Aj modrý. Aj žltý. Aj ...

A tak na mokrý papier začali cupkať kvapky. Červená - modrá - žltá, zelená, ... až bol výkres plný. A čo sa stalo? Farebné dažďové kvapky sa pekne pochytili za ruky a boli krásne ako kvety na lúke.

Žlté ... červené ... modré ... zelené ... fialové ... pomarančové ...

- Aké je to krásne, - zasmialo sa slniečko, lebo ešte nikdy nevidelo maľovaný dážď. A na oblohe sa zjavila pekná farebná dúha.

Výtvarno-technické pokyny:

V rozprávke bolo priamo uvedené, ako majú deti pracovať. Postup zapúšťania bol priblížený krátkou rekapituláciou deja. Čo robila Hanka s Katkou?

Ako maľovali dážď? Aké kvapky najprv popadali na papier? Kedy začali kvapkať farebné kvapky? Akej boli farby? Ako vy vidíte dážď a podobne.

Samostatná práca a hodnotenie:

Žiaci pracovali samostatne, bez problémov. Všetci pochopili spôsob zapúšťania a nikomu nerobilo problém ani miešanie farieb. Pri hodnotení vymenovali všetky farby, ktoré použili pri maľovaní dažďa.

Psychodidaktický rozbor vyučovacej hodiny

Tabuľka 3: Štruktúra vyučovacej hodiny „zapúšťanie“

Časti vyučovacej hodiny	Práca učiteľa	Práca žiakov
Motivácia Prerozprávanie a dramatizácia rozprávky „Maľovaný dážď“	<ul style="list-style-type: none"> - pripravuje pomôcky - osvojuje si text - rozpráva rozprávku - dramatizuje rozprávku - pracuje s maňuškami 	<ul style="list-style-type: none"> - pozorne sledujú text a dramatizáciu rozprávky
Výtvarno-technické pokyny <ul style="list-style-type: none"> - dramatizácia - rozhovor na danú tému 	<ul style="list-style-type: none"> - hrá dej rozprávky - zadáva otázky na krátku rekapituláciu deja - slovne usmerňuje 	<ul style="list-style-type: none"> - odpovedajú na zadávané otázky - pozorujú prácu učiteľa
Samostatná práca	<ul style="list-style-type: none"> - pozoruje prácu žiakov - individuálne podnecuje 	<ul style="list-style-type: none"> - samostatne pracujú - navlhčujú výkresy - miešajú farby - kvapkajú farebné kvapky
Hodnotenie Slovné sebahodnotenie	<ul style="list-style-type: none"> - navodzuje a usmerňuje hodnotenie - zadáva pomocné otázky 	<ul style="list-style-type: none"> - samostatne hodnotia vlastnú prácu - menujú použité farby - vyjadrujú spokojnosť - robia výstavku prác

Pedagogicko-psychologický rozbor (pozri tabuľku 3)

Táto vyučovacia hodina je zaujímavá tým, že nebola delená na úvodnú motivačnú časť a výtvarno-technické postupy. Tieto dve časti splynuli, pretože boli súčasťou dramatizácie rozprávky „Maľovaný dážď“.

Vyučovacia hodina je pomerne náročná na prípravu učiteľa. Vyžaduje si osvojenie textu L. Dedinskej a nacvičenie dramatizácie tohto textu. Na dramatizáciu boli použité dve maňušky, predstavujúce Hanku a Katku. Príbeh je stavaný tak, že ide o konkrétne vysvetlenie zapúšťania farieb do navlhčeného papiera.

Deti veľmi rady počúvajú a pozerajú rozprávky, takže aj tento príbeh im je blízky. Nenúteným a svojským spôsobom zobrali za svoje to, ako sa má správne zapúšťať. V príbehu „Maľovaný dážď“ maňušky priamo pred očami detí maľovali dážď. A keďže sa deti rady vžívajú do úloh rozprávkových hrdinov, chceli si tiež vyskúšať takto maľovať. Vôbec nebol problém zaktivizovať žiakov pre túto činnosť.

V tabuľke 3 zreteľne vidieť, že v motivačnej a výtvarno-technickej časti prevažuje aktivita učiteľa, kde sprostredkúva žiakom príbeh formou dramatizácie a zároveň predvádza spôsob zapúšťania. V ďalších častiach vyučovacej hodiny ostáva

učiteľ skôr pasívny, pretože žiaci sa s nadšením pustia do práce. Technika zapúšťania ich zaujme. Pri ďalších podobných hodinách možno do dramatizácie zapojiť deti.

3.3 Edukácia rómskych žiakov v 2. ročníku ZŠ

Vstupné poznámky

Vyučovacie hodiny boli vytvorené a realizované v 2. ročníku na ZŠ. Keďže v motivácii k učebnej činnosti je dôležité „každé slovo“, uvádzame čo najpresnejší záznam odučených hodín.

Na vyučovacej hodine **čítanie**, možno využiť okrem iných aj metódu dramatizácie. Dôvody: Javí sa síce náročnou pre rómskych žiakov, ale to platí iba zo začiatku, kým sa s ňou oboznamujú. Vtedy je pre nich ešte nová. Hlavnou príčinou ťažkostí je neovládanie spisovného jazyka. Úlohou učiteľa je: **nikdy deti nezosmiešňovať, ale im pomáhať!** Nesprávne slovo dá do spisovného tvaru, poprípade na samom začiatku povie celú vetu. Žiaci sa ju snažia napodobiť. Učiteľka sama alebo za pomoci žiakov vysvetľuje od prvej chvíle význam slov. Je to veľmi dôležité. Žiaci si tak osvojujú spisovnú reč a rozširujú slovnú zásobu. Ak touto metódou pracujeme od 1. ročníka, v 3. a 4. ročníku už ani rómskym deťom nerobí problém dramatizovať rôzne scény (aj) z bežného života. To je možné využiť i na iných vyučovacích hodinách.

Druhou vyučovacou hodinou je **prvouka**. Téma „Zdravie a nemoc“, „Čistota“ sa dá využiť v každom vyučovacom predmete. Učivo je totiž osnované cyklicky. Spomínané témy majú význam práve pre rómske deti. V rómskych rodinách je totiž problematika hygieny akýmsi „tabu“. O nej sa deti často dozvedajú až počas školskej dochádzky. Pri sprostredkovaní tohto učiva je možné využiť množstvo netradičných foriem výučby. Sú to vychádzky, návštevy zdravotníckych zariadení (ambulancia, lekáreň), oboznámenie sa so zdravotníckymi pomôckami. Navyiac je možné využiť mnoho praktických činností rómskych detí. Napríklad samotné umývanie sa mydlom, čistenie zubov, topánok, nechtov, uší, a podobne. Všetky tieto činnosti je zároveň možné a dobré aplikovať na didaktické alebo iné hry.

Slovenský jazyk:

(spoluautorka Jakúbeková, V.)

Téma: Rozprávka „Tri medvede“ - čítanie.

Edukačný cieľ:

- rozvoj slovnej zásoby
- osvojovanie pojmov: veľký - malý - najmenší
hrubý - tenký - najtenší
- získavanie komunikačných schopností
- rozvíjanie predstavivosti
- rozvoj tvorivosti žiakov

Edukačný postup:

Organizácia výučby a výber metód: skupinová práca v triede; rozhovor, dramatizácia, problémová metóda.

Učebné pomôcky: papierové bábkы medveďov, makety rôzne veľkých misiek, lyžíc, stoličiek, magnetická tabuľa, magnetky, farebné kriedy, čítanka pre 2. ročník - I. časť.

Úvod:

- privítanie a pozdrav žiakov
- organizačná časť, prezentácia žiakov
- oboznámenie žiakov s cieľom výučby

Motivácia:

U: „Na dnešnej hodine si prečítame rozprávku Tri medvede“. „Pripravila som si pre vás rôzne obrázky“ (tie učiteľka ukazuje žiakom a oni ich pomenúvajú).

Ž: Odpovedajú: medveď, tri medvede, miska, lyžica, stolička.

U: „Teší ma, že ich poznáte“. „Keď si rozprávku prečítame, zahráme sa“. „Skôr ale, než ju budeme čítať, zaspievame si a zatancujeme“. „Pamätáte si pesničku Medveďku daj labku“?

Ž: Áno.

U: „Výborne“. „Postavíme sa za seba a tak, ako sme sa to naučili na hudobnej výchove, zaspievame si a zatancujeme“.

Ž: Spievajú, pričom vykonávajú ťarbavé pohyby, akoby boli medvede.

Základný postoj: žiaci stoja v zástupe a rukami sa pochyťajú okolo pásu. Na slová „medveďku, daj labku“ sa kníšu zo strany na stranu a pomaly sa posúvajú dopredu.

Na slabiku lab - ku zodvihnú pravú nohu a poskočia. Ten istý pohyb sa opakuje na slová „pôjdeme na svadbu“. Na slabiku svad - bu zodvihnú ľavú nohu a poskočia. Potom sa žiaci pustia, ruky držia pokrčené v predlaktí pred sebou (ako laby medveďa) a na slová: „Medvedica ráno vstala a macka si vykrúcala“ sa ťarbavým pohybom otáčajú okolo vlastnej osi. Na slová „Medveďku daj labku, pôjdeme na svadbu“ žiaci vykonávajú opakovaný pohyb ako na začiatku.

Expozícia nového učiva:

U: „Otvorte si čítanky“. „Pozorne počúvajte“. „Začínam čítať rozprávku“.

V prvej časti sa predstavujú členovia medvedej rodinky:

Maco Mumlavec - otec

Medveduľa Venduľa - mama

Macičko - synček

Učiteľka číta text a vzápätí pripevňuje na magnetickú tabuľu papierové bábkы medveďov. Otec medveď je veľký a mocný. Mama je menšia a Macičko je maličký.

Po prečítaní 1. časti nasleduje krátky rozhovor, kde žiaci sami pomenúvajú členov medvedej rodiny.

U: „Ako sa volal otec“?

Ž: Maco Mumlavec.

U: „A mama“?

Ž: Meduľa - Veduľa.

U: „Výborne“. „A synček“?

Ž: Macičko.

U: „Aký bol otec“?

Ž: Veľký, mocný.

U: „Skvele“. „A mamička bola aká“?

Ž: Menšia.
 U: „A macičko“? „Ten bol aký“?
 Ž: Maličký.
 U: „Výborne“. „Počúvajte, čo bolo ďalej“. Učiteľka číta ďalšiu časť rozprávky. Po jej prečítaní zadáva úlohy žiakom.
 U: „Deti, čo držím v ruke“?
 Ž: Misku.
 U: „A v druhej ruke“?
 Ž: Lyžicu.
 U: „Dobre“. „Podťe, dáme misky a lyžice tam, kam patria“.
 „Janko, podť a pripevni túto najväčšiu misku tam, kam patrí“.
 Ž: Túto úlohu vykoná.
 U: „Povedz nám, Janko, prečo si túto misku dal práve Macovi - Mumlavcovi“?
 Ž: Lebo je najväčší a miska je tiež najväčšia.
 U: „Komu patrí táto miska“? Marienka.
 Ž: Príde k tabuli a povie: Meduli - Veduli.
 U: „Vieš nám povedať prečo“?
 Ž: Lebo je menšia.
 U: „Správne“. „Pripevni ju teraz“.
 Ž: Splní úlohu.
 U: „A táto belasá miska viete komu patrí“?
 Ž: Prekrikujú sa v odpovediach.
 U: „Podť Danko k tabuli a povedz nám to“.
 Ž: Macičkovi, lebo je z nich najmenší.
 U: „Áno, dobre“. „Vieš nám povedať aj to, akej farby je miska“?
 Ž: Modrá, svetlomodrá.
 U: Dúfa, že si niektorý žiak zapamätal z textu slovo belasý a povie to. Nik to nehovorí, a preto sa učiteľ ďalej pýta: „Aký je to belasý“?
 Ž: Svetlomodrá.
 U: „Čo ešte poznáte belasé“?
 Ž: Obloha je belasá. Nebo.
 U: „Dobre deti“. „Teraz budete čítať vy sami“.
 Deti prečítajú ďalšiu časť textu, v ktorej sa píše o stoličkách. Počas ich čítania (hlasného), učiteľka pripevňuje na magnetickú tabuľu obrázky stoličiek. Robí to zámerne nesprávne.

Problémová úloha:

U: „Deti, medzitým, ako ste čítali rozprávku, som pripevnila stoličky na magnetickú tabuľu“. „Veľmi pozorne si ich prezrite“. „Povedzte, či som to urobila správne“.
 Ž: Veľmi pohotovo odpovedajú: „nie“.
 U: „Kto opraví moju chybu“? „Podť Zolko“. „Urob to tak, aby to už konečne bolo správne“.
 Ž: Splní úlohu.
 U: Komentuje činnosť žiaka a motivuje triedu k pozornosti. „Je to teraz správne“?
 Ž: Áno.
 U: „Výborne“. „Pokračujeme ďalej“. „Čítajte prosím“.
 Ž: Čítajú o posteliach.

U: (po prečítaní textu) „Nebudeme si posteľe pripínať na tabuľu, ale si ich nakreslíme“.
 „Ja prvá nakreslím tú najmenšiu“. „Čia je to posteľ“?
 Ž: Medulina - Vedulina.
 U: (nakreslí ju). „Kto nakreslí tú ďalšiu“? Danielka. „Pod, ale skôr než nám ju nakreslíš povedz nám, aká bude tvoja posteľ a pre koho bude“?
 Ž: Bude pre macička a bude najmenšia.
 U: „Správnu posteľ nakreslila Danielka“?
 Ž: Áno.
 U: „Je veľmi pekná“. „Chýba nám však posteľ pre Maca - Mumlavca“. „Kto nám ju nakreslí“? (deti sa hlásia). „Pod Adriánko“. „Akú veľkú posteľ nám nakreslíš“?
 Ž: Najväčšiu.
 U: „Dobre Adriánko“. Sadni si. „Deti, viete mi povedať, načo sú nám posteľe“?
 Ž: Na spanie.
 U: „Veru tak“. „Aj dievčatko si ľahlo do posteľe a zaspalo“. „Dávajte pozor a počúvajte, čo sa ďalej stalo“.

Učiteľka číta. Dbá na intonáciu pri čítaní. Je to dôležité preto, aby žiaci neskôr dokázali dramatisovať túto časť rozprávky. V texte zdôrazňuje návrat medvedov domov. Ich prekvapenie, keď našli celý dom hore nohami (po prečítaní realizuje krátky rozhovor so žiakmi).

U: „Čo sa stalo, keď prišli medvede domov“?
 Ž: Rýchlo zistili, že u nich niekto bol.
 U: „Akým hlasom zreval veľký Maco - Mumlavec“?
 Ž: Veľmi silným.
 U: „Veľmi správne. A Meduľa - Veduľa“?
 Ž: Tichšie.
 U: „Áno“. „A Macičko“? „Akým on zapišťal hláskom“?
 Ž: Najtenším.

Prehĺbenie učiva - dramatisácia:

(dramatizuje sa nie celá rozprávka, iba tá časť, kde do deja vstupujú medvede).

U: „Deti, zahráme sa na medvede, o ktorých sme si čítali“?
 Ž: Áno. (majú radosť)
 U: (určí postavy) Scéna: lavica (na nej leží dievčatko), tri misky pri ďalšej lavici, tri stoličky. Určené postavy si z magnetickej tabule zoberú svoju postavu (papierovú bábku) a dramatisácia sa začína. Učiteľka je rozprávačom.
 U: Tri medvede prichádzajú domov. (Pristaví sa pri lavici s miskami) Sú hladné. Veľký medveď sa pozrie do svojej misky a zareve strašným hlasom.
 Ž: (Medveď Mumlavec) Kto jedol z mojej misky?
 U: Meduľa - Veduľa sa pozrie do svojej misky a zreve, nie však tak hlasno.
 Ž: (Meduľa - Veduľa) Kto jedol z mojej misky?
 U: Macičko sa pozrie do svojej malej mištičky a zapišťí najtenším hláskom.
 Ž: (Macičko) Kto jedol z mojej mištičky a všetko mi vyjedol?
 U: Maco Mumlavec pozrie na svoju stoličku a zareve strašným hlasom.
 Ž: Kto sedel na mojej stoličke a odsotil ju?
 U: Meduľa - Veduľa pozrie na svoju stoličku a zareve nie tak hlasno.
 Ž: Kto sedel na mojej stoličke a odsotil ju?

U: Macičko pozrie na svoju polámanú stoličku a zapiští.
 Ž: Kto sedel na mojej stoličke a polámal ju?
 U: Medvede vošli do druhej izby, kde boli posteľe. Maco - Mumlavec zareve.
 Ž: Kto ležal na mojej posteli a pováľal ju ?
 U: Meduľa - Veduľa zareve menej strašným hlasom.
 Ž: Kto ležal na mojej posteli a pováľal ju?
 U: A Macičko si podložil stolček. Vydriapal sa do svojej postieľky a piští najtenším hláskom.
 Ž : Kto si ľahol na moju posteľ?
 U: Vtom uvidel dievčatko. Tak zavrešťal, akoby ho z kože drali.
 Ž: Tu je! Drž ho! Tu je! Aj - jaj! Drž ho!
 U: Dievčatko otvorilo oči. Preľaklo sa. Zoskočilo z posteľe a utieklo od medved'ov.

Záver hodiny:

Učiteľka hodnotí celú vyučovaciu hodinu. Pochváli žiakov za čítanie i celkovú aktivitu. Pozitívne ocení „herecký výkon“ žiakov, pričom **žiadneho z nich neporovnáva s iným**. Vyzdvihne u každého pozitívne zmeny v porovnaní s predchádzajúcimi výkonmi a správaním. (Pozor - náročné na čas).

Psychodidaktický rozbor vyučovacej hodiny

Tabuľka 4: Štruktúra vyučovacej hodiny „Tri medvede“ - čítanie

Fázy vyučovacej hodiny	Činnosť učiteľa	Činnosť žiaka
Úvod výučby	Monológ. Oznamuje cieľ a popisuje činnosť na hodine <ul style="list-style-type: none"> - číta rozprávku - predvádza názorné pomôcky vo výučbe 	<ul style="list-style-type: none"> - počúvajú prečítaný text - oboznamujú sa s názornými pomôckami a obrázkami
Motivačná fáza	Znovu pripomína pieseň: „ Medved'ku daj labku“.	<ul style="list-style-type: none"> - Spievajú - spev dopĺňajú pohybom - hrajú sa na medvede
Expozícia	Číta 1. a 2. časť rozprávky; <ul style="list-style-type: none"> - kontrolnými otázkami overuje, či žiaci pochopili prečítaný text - vysvetľuje pojem belasý; - navodí problémovú úlohu - dokresľuje posteľ 	<ul style="list-style-type: none"> - hovoria o prečítaných častiach rozprávky - pomenúvajú hlavné postavy (medvede) - pripájajú misky a lyžice k jednotlivým postavám - osvojujú si pojmy: veľký, menší, najmenší, - čítajú 3. a 4. časť rozprávky - riešia problémovú

		úlohu - dokresľujú posteľ, podľa toho, ktorej z postáv patria
Prehĺbenie a fixácia učiva	Má rolu rozprávača.	- stvárnajú medvede: dramatizácia - rozlišujú hlasy medved'ov: hrubý - menej hrubý - tenší - najtenší hlas - fixujú pojmy: veľký - menší - - najmenší hrubý - tenký - - najtenší
Záver	Vyhodnocuje výučbu a vyjadruje pochvalu žiakom	- vyjadrujú vlastné pocity z výučby

Rozbor výučby:

- edukačný cieľ bol splnený,
- aktivita žiakov bola na veľmi dobrej úrovni,
- boli využité metódy: dramatizácie, rozhovoru a problémová metóda,
- 1., 2. a 5., 6. časť rozprávky číta učiteľ - dôvod: rozprávka je pomerne dlhá a rómski žiaci čítajú v 2. ročníku veľmi pomaly; aj ten, že pre rómskych žiakov je dôležitá (skôr nevyhnutná), aby počuli správnu výslovnosť spisovného jazyka, gradáciu, intonáciu a melódiu reči,
- využitie pohybového a hudobného potenciálu rómskych detí.

Pedagogicko-psychologické špecifikum hodiny:

Zdôrazňujeme, že za toto špecifikum považujeme využitie pohybového a hudobného potenciálu rómskych detí.

Iný druh, spôsob motivácie by sme mohli zvoliť nasledovný:

- hádanka o medved'ovi,
- skladanie obrázku medved'a formou PUZZLE,
- báseň o medved'ovi,
- báseň o rodine (mama, otec, deti),
- náčrt (vzniká pred očami žiaka) pri postupnom dokresľovaní môžu žiaci hádať o aký obrázok ide,
- krížovka s tajničkou Medveď,
- rôzne slovné hračky: zámenka, prešmyčka.

Prvouka:

Téma : Choroba a zdravie.

Edukačný cieľ:

- „V zdravom tele zdravý duch“!

- čistotou a otužovaním predchádzame chorobám
- schopnosť komunikovať o zdraví a chorobe
- vedieť dodržiavať hygienické návyky

Edukačný postup:

Organizácia výučby a výber metód: frontálna a individuálna práca v triede; rozhovor, rozprávanie.

Učebné pomôcky: magnetická tabuľa, obrázky a skutočné predmety, nástenka, hrebeň, zubná kefka a pasta, mydlo, uterák, pohár, šampón, ovocie - pomaranč, jablko, citrón.

Obrázky dvoch chlapcov: smutného a veselého.

Didaktická poznámka: tejto vyučovacej činnosti predchádza vychádzka. Návšteva oddelenia školského lekára a školského stomatológa. Zároveň zopakovanie a vybavenie poznatkov, ktoré žiaci získali počas spomenutej návštevy.

Úvod:

- privítanie a pozdrav žiakov; organizačná časť, prezentácia žiakov
- oboznámenie žiakov s cieľom výučby

U: „Deti, kto z vás si pamätá, kde sme boli naposledy na vychádzke“?

Ž: Boli sme u lekára a zubára.

U: „Áno a viete mi povedať, čo títo lekári robia“?

Ž: Liečia deti, ktoré sú choré a aj tie, ktoré bolia zuby.

U: „Porozprávajme sa o tom, čo ste tam všetko videli“.

Ž: Spontánne a samostatne (aj keď nie vždy súvislo) rozprávajú o svojich zážitkoch.

U: „Povedzte mi, či radi chodíte k lekárovi“?

Ž: Nie.

U: „Prečo“?

Ž: Keď sme chorí, nemôžeme ísť von, ani do školy. Je nám zle, bolí nás hlava. Musíme jesť tabletky a niekedy dostávame aj injekcie.

U: „Akí teda sme, keď sme chorí“? „Smutní a či veselí“?

Ž: Smutní.

Motivácia:

U: „Pozrite sa na tabuľu“. „Čo tam vidíte“?

Ž: Dvoch chlapcov.

U: „Akí sú chlapci“? „Smutní alebo veselí“?

Ž: Jeden sa smeje, a druhý nie.

U: „Aký je, keď sa nesmeje“? „Ako to povieme“?

Ž: Je smutný.

U: „Veru, a aj má byť prečo smutný. Predstavte si, minule keď som bola u lekára, prišli tam aj naši dvaja kamaráti: Smutný a Veselý. Smutný vošiel do čakárne, nepozdravil, drgol malého chlapčeka, ktorý tam stál a drzo vošiel k pánovi lekárovi. Ten druhý, Veselý, vošiel tiež do čakárne. Slušne sa pozdravil, zapísal sa, sadol si a čakal. Čo myslíte deti, ktorý z týchto dvoch chlapcov konal správne“?

Ž: Veselý.

U: „Viete prečo“?

Ž: Lebo slušne vošiel, pozdravil, sadol si a nikoho nevyrušoval.

U: „Veru tak“. „A vy sa tiež takto správate u lekára“?

Ž: Áno.

U: „Tak je to správne“. „Ako vyzerali dvaja kamaráti, keď sa vrátili od lekára“?

Ž: Jeden smutne, druhý veselo.

U: (rozpráva) Smutný je smutným preto, že sa tak neslušne správal. Je smutný aj preto, že je chorý. Čo si myslíte, prečo ochorel? Pokúsme sa spoločne o tom porozmýšľať. Na tabuli sú pripnuté veci. Z ktorých asi Smutný ochorel?

(na tabuli sú obrázky a na lavici skutočné predmety: obal z čokolády, cukríkov, zubná pasta, kefka, hrebeň, hygienické vreckovky, koláče, ovocie, špinavé ruky, mydlo, maketa chlapca so strapatými vlasmi, šampón)

Ž: Po jednom prichádzajú k tabuli a „pod“ Smutného prikladajú obrázky typu:

strapatá hlava - nečeše sa

špinavé ruky - neumýva sa (bacily)

obal z cukríkov - bolia ho zuby

obal z čokolády - bolí ho brucho

U: „Kam pripneme obrázky, ktoré tam zostali“?

Ž: Dáme ich „pod“ Veselého.

U: „A iba Veselý sa musí smiať“? „My nie“?

Ž: Áno, aj my.

U: „Čo by ste povedali na to, keby sme si z obrázkov urobili peknú nástenku“?
„Zavesili by sme si ju v triede a vždy keď sa na ňu pozrieme, spomenieme si, čo musíme urobiť, aby sme boli zdraví“.

Expozícia:

Žiaci sami zhotovujú nástenku, ktorú po ukončení pomenujú „V zdravom tele - zdravý duch“!

Učiteľ ju zavesí na určené miesto pre nástenky.

U: „Deti, čo znamená veta V zdravom tele - zdravý duch“?! „Spoločne si to vysvetlíme“. „Ak sa budeme pravidelne umývať, čistiť si zuby, pravidelne si umývať ruky, cvičiť, jesť ovocie, budeme sa správne obliekať, budeme zdraví a veselí“. „Ako náš kamarát z nástenky“.

Prehĺbenie a fixácia učiva:

Individuálna práca žiakov.

U: „Deti, vyberte si z našej novej nástenky päť vecí a nakreslite ich do zošita“. (s deťmi, ktoré domalovali, učiteľka pokračuje v práci)

U: „Poviem vám peknú básničku o tom, o čom sme sa dnes zhovárali“.

Každé ráno hopsasa,

umyjem sa do pása.

Šuchy - ruky krk i tvár,

vezmem vody za pohár.

Umyjem si kefkou hravo,

všetky zúbky vpravo - vľavo.

Či je na mne dáka chyba?

Celý deň som ako ryba.

U: „Chcete sa ju naučiť aj vy“?

Ž : Áno.

U: Naučí básničku všetkých žiakov.

Záver hodiny:

Učiteľka hodnotí celú vyučovaciu hodinu. Pochváli žiakov za ich aktivitu vo výučbe. Pripomenie žiakom, aby si nezabudli všimnúť novú nástenku. Nemali by zabudnúť na to, čo znamenajú predmety na tejto nástenke.

Rozbor výučby:

- edukačný cieľ bol splnený;
- aktivita žiakov bola na veľmi dobrej úrovni;
- boli využité metódy motivačného rozprávania, rozhovoru;
- formy výučby boli individuálna a frontálna;
- žiaci s učiteľom zhotovili nástenku;
- žiaci sa naučili krátku rytmickú báseň, ktorú si aj po čase ľahko vybavajú;
(téma čistoty a zdravia je u rómskych detí veľmi dôležitá, a to v akomkoľvek vyučovacom predmete).

Psychodidaktický rozbor vyučovacej hodiny

Tabuľka 5: Štruktúra vyučovacej hodiny „Choroba a zdravie“

Fáza vyučovacej hodiny	Činnosť učiteľa	Činnosť žiaka
Úvod výučby	Monológ. Oznamuje cieľ a popisuje činnosti na hodine; <ul style="list-style-type: none">- zadáva otázky k problematike- zisťuje vedomostnú úroveň žiakov	<ul style="list-style-type: none">- memorujú poznatky, ktoré získali z návštevy detského a zubného lekára- hovoria o prístrojoch, ktoré pri práci lekári používajú: teplomer, recept
Motivačná fáza	Kladie otázky typu: prečo?, načo?, je to správne?	<ul style="list-style-type: none">- poznávajú osudy dvoch kamarátov Smutného a Veselého- učia sa ako sa správať u lekára- učia sa ceniť si zdravie- priradujú obrázky;
Expozícia	Stanovuje heslo výučby: „V zdravom tele - zdravý duch“	<ul style="list-style-type: none">- aktívne a tvorivo zhotovujú nástenku
Prehĺbenie a fixácia učiva	Zadáva úlohy na individuálnu prácu: kreslenie	<ul style="list-style-type: none">- kreslia do zošita 5 vecí, ktoré súvisia so

	báseň	zdravím - naučia sa báseň
Záver	Vyhodnocuje výučbu a vyjadruje pochvalu žiakom za ich aktivitu a snahu.	- vyjadrujú vlastné pocity z výučby

Pedagogicko-psychologické špecifikum hodiny:

Významným špecifikom je využitie **rytmických dispozícií** rómskych detí. Vo výučbe bolo úlohou zhotoviť konkrétny materiálny výtvar - nástenka. Bola využitá **predstavivosť a tvorivosť** týchto žiakov. Nemôžeme nespomenúť i využitie **emocionality** rómskych detí a ich **záujem o všetko nové**.

Učiteľ mohol zvoliť aj iný druh motivácie, napríklad:

- báseň zaradiť na úvod hodiny;
- premietnutie filmu k danej problematike;
- rozhovor o „dennom režime žiaka“ (učivo 1. ročníka);
- beseda s lekárom;
- didaktická hra: Spoj čiarami, čo patrí k sebe (obrázok)

3.4 Edukácia rómskych žiakov v 3. ročníku ZŠ

(spoluautorka: Melegová, K.)

V tejto časti práce už neuvádzame podrobný popis hodín. Podľa predchádzajúceho textu si ho vie učiteľ doplniť. Neuvádzame ani vstupné poznámky, pretože učiteľ pracuje so žiakmi, ktorí už absolvovali prvý a druhý ročník.

Slohová výchova:

1. téma: Križovatka.

Edukačný cieľ:

- nebezpečenstvá v cestnej premávke a ako sa im vyvarovať,
- dopravná výchova ako súčasť výchovy dieťaťa,
- schopnosť komunikovať.

(Pred touto hodinou odporúčame vychádzku do mesta, k ceste sledovať autá, chodcov, bicyklistov).

Slohová tvorba:

Rozprávanie podľa obrázku aj podľa vlastných skúseností.

Pomôcky:

Tabuľa, farebné kriedy, učebnica, dopravná značka.

Formy:

Hromadná, skupinová, individuálna.

Motivácia:

Učiteľ sa pýta: „Kto z vás, žiaci, pozná túto dopravnú značku?“ „Ako sa volá?“ (križovatka). „Zatvorte na chvíľu oči a skúste si predstaviť križovatku“. Kým majú žiaci

zatvorené oči, učiteľ číta text z učebnice. „Otvorte oči“. „Čo všetko sa na križovatke nachádzalo“? „Čo nesmie na križovatke chýbať“?

Prechod k novému učivu:

„Rozdelíme sa do skupín“. „1. skupina pôjde k tabuli a začne kresliť križovatku“. Vašou úlohou bude kresliť dopravné značky, svetelnú signalizáciu, prechody pre chodcov a chodníky. S ostatnými žiakmi vedie učiteľ rozhovor o dopravných značkách a o svetelnej signalizácii.

„Teraz sa vymeníme“. „K tabuli pôjde 2. skupina“. „Jej úlohou bude dokresliť dopravné prostriedky a dopravné priestupky“. S ostatnými žiakmi vedie rozhovor o dopravných prostriedkoch. Po rozhovore dostanú rozstrihané dopravné prostriedky, ktoré treba poskladať. Vyhodnotenie práce jednotlivých skupín.

Nové učivo:

„V učebnici máme vypísané výrazy, ktoré môžeme použiť v našom rozprávaní o našej križovatke, ktorú sme spoločne nakreslili“. „Prečítajte si ich“. Rozprávanie o križovatke, o dopravných predpisoch, o dopravných značkách a o dopravných priestupkoch podľa obrázka na tabuli.

Samostatná práca:

Žiaci samostatne odpovedajú na otázky uvedené v učebnici. Písomne vyjadrujú svoje myšlienky.

Psychodidaktický rozbor vyučovacej hodiny

Tabuľka 6: Štruktúra vyučovacej hodiny „Križovatka“

Fáza vyučovacej hodiny	Činnosť učiteľa	Činnosť žiaka
Motivácia	<ul style="list-style-type: none"> - číta text z učebnice - kladie otázky 	<ul style="list-style-type: none"> - predstavujú, vybavujú si križovatku - odpovedajú na otázky
Prechod k novému učivu	<ul style="list-style-type: none"> - usmerňuje a zadáva úlohy - vedie rozhovor, kladie pomocné otázky - hodnotí prácu skupín 	<ul style="list-style-type: none"> - kreslia križovatku podľa vlastnej fantázie - rozprávajú o križovatke, o svetelnej signalizácii, dopravných značkách, dopravných priestupkoch - porovnávajú hodnotenie (vlastné a učiteľove)

Nové učivo	<ul style="list-style-type: none"> - zadáva úlohu - pýta sa, kladie otázky 	<ul style="list-style-type: none"> - čítajú z učebnice - rozprávajú vlastnými slovami - vymýšľajú si príbehy o dopravných priestupkoch nakreslených na tabuli
Samostatná práca	<ul style="list-style-type: none"> - zadáva úlohu - pomáha pri práci 	<ul style="list-style-type: none"> - písomne odpovedajú
Ukážky prác	<ul style="list-style-type: none"> - hodnotí a opravuje chyby 	<ul style="list-style-type: none"> - čítajú svoje práce - hodnotia spolužiakov - počúvajú
Záver	<ul style="list-style-type: none"> - hodnotí priebeh vyučovacej hodiny - vyzdvihuje aktivitu 	<ul style="list-style-type: none"> - počúvajú

Ukážky prác:

Niektorí žiaci nahlas prečítajú svoje práce. Hodnotenie prác, pripomienky, pochvaly. Ostatných upozorníme, že na ďalších hodinách dostanú priestor oni.

Záver:

Pochvala za aktivitu na vyučovaní. Znova upozorniť na bezpečné správanie sa na ceste.

Aj z tabuľky 6 si možno urobiť predstavu, že hodina je postavená na vlastnej aktivite detí. Cez stimulovanie fantázie umožňuje rozvíjať tvorivé myslenie. Žiaci s pomocou učiteľa tvoria súvislé vetné celky. Učiteľ vystupuje v role pomocníka, kladie žiakom otázky, zadáva úlohy, pomáha pri práci, nepriamo kontroluje, hodnotí, motivuje, podporuje žiakov k aktivite.

Činnosť žiakov je veľmi pestrá. Kreslia podľa svojej fantázie, vymýšľajú príbehy a nakoniec samostatne vypracúvajú úlohu. Do plnenia úloh je potrebné zapojiť všetkých žiakov.

2. téma: Aktovka.

Edukačný cieľ:

- šetrné zaobchádzanie s predmetmi a ich čistota,
- mravná výchova, uvedomovanie si hodnôt.

Slohová tvorba:

Opis predmetu.

Pomôcky:

Aktovka, kartičky, škatuľa.

Forma:

Skupinová.

Motivácia:

Učiteľ prinesie na hodinu veľkú škatuľu s dvoma otvormi na ruky, v ktorej bude ukrytá aktovka. Žiakov rozdelí na skupiny a každá skupina si vyberie svojho zástupcu.

Najprv zástupca prvej skupiny pristúpi ku škatuli, vloží do nej cez otvory ruky a snaží sa zistiť, aký predmet je v nej schovaný. Svoje zistenie oznámi len svojej skupine. Takto sa vystriedajú všetci zástupcovia skupín. Odpovede napíšu na kartičku.

Zástupcovia skupín dostanú otázku, v odpovediach majú vyjadriť svoje pocity, nesmú prezradiť, o aký predmet ide. „Čo ste cítili“? (chlad, kožu, bolo to mäkké, drsné, veľké, malé ...). Po rozhovore ukážu skupiny svoju odpoveď. Nakoniec vyberie učiteľ aktovku zo škatule, aby si žiaci overili správnosť odpovedí.

Prechod k novému učivu:

„Kým bola aktovka v škatuli, veľa jej vlastností sme nemohli určiť“. „Prečo“? „Ktoré to boli“? „Aké vlastnosti má naša aktovka“?

Nové učivo:

Na magnetickej tabuli sú pripnuté kartičky s niektorými vlastnosťami, ktoré môžeme pri opise aktovky použiť. „Vysvetlite tieto pojmy, opíšte ich, porovnajte ich s niečím“ (červená ako jahoda, farebná ako papagáj, ťažká ako skala, svietiaci ako slnko, ...). „Ďalšou úlohou skupiny je napísať čo najviac vecí, ktoré do aktovky patria, a ktoré nepatria“. Vyhráva skupina s najväčším počtom slov.

Skupinová práca:

Podľa osnovy v učebnici opísať písomne aktovku jedného z členov skupiny. Pri opise môžu žiaci použiť slovné spojenia z magnetickej tabule.

Ukážky prác:

Zástupca skupiny prečíta ukážku a ostatní žiaci hádajú, o ktorú aktovku ide. Vyhodnotenie najlepšej skupiny. Pochvala všetkých za aktivitu. Pripomenúť starostlivosť o poriadok a čistotu svojich vecí, lebo veci, ktoré používame, majú svoju hodnotu.

Psychodidaktický rozbor vyučovacej hodiny

Tabuľka 7: Štruktúra vyučovacej hodiny „Aktovka“

Fáza vyučovacej hodiny	Činnosť učiteľa	Činnosť žiaka
Motivácia	- vysvetlí úlohu - rozvíja fantáziu žiakov	- hmatom sa snažia zistiť, o aký predmet ide - vyjadrujú svoje pocity
Prechod k novému učivu	- kladie otázky	- odpovedajú na otázky
Nové učivo	- vysvetľuje úlohu - zadáva skupinám úlohu	- čítajú slovné spojenia a vysvetľujú ich význam - písomne odpovedajú

Skupinová práca	- zadáva úlohu - pomáha pri práci	- tvoria slohovú ukážku
Ukážky prác	- hodnotí klady a zápory	- podieľajú sa na hodnotení
Záver	- hodnotí priebeh hodiny a aktivitu žiakov	- počúvajú

Z tabuľky 7 vidieť, že počas celého edukačného procesu učiteľ stojí akoby v pozadí. Zadáva úlohy, kladie otázky, pomáha pri práci, hodnotí. Žiadnu fázu nevykonáva sám. Vždy pracujú aj žiaci, ba čo viac, ich práca prevláda. Žiaci odpovedajú ústne aj písomne. Aktívne ich zapája do hodnotenia.

3.5 Edukácia rómskych žiakov v 4. ročníku ZŠ

(spoluautorka: Borodáčová, E.)

Slohová výchova:

Téma: Naš potok rozpráva.

Edukačný cieľ:

- učiť žiakov štylizovať,
- používať vhodné slovesá, prídavné mená, prirovnania,
- ekológia životného prostredia, znečisťovanie našich vôd

Slohová tvorba:

Rozprávanie podľa skutočnosti.

Pomôcky:

Tabuľa, farebné kriedy, test s otázkami.

Metódy: situačná, písaný brainstorming, algoritmus, inscenačná metóda.

Formy:

Skupinová, individuálna.

Motivácia:

Na začiatku hodiny (asi 3 min.) žiaci vonku pozorujú potok, ktorý tečie vedľa školy, alebo predtým absolvovali vychádzku k potoku. Pokyn učiteľa: „Dobre sa pozrite na náš potok a rozhliadnite sa po jeho brehoch“. Neskôr: „Zatvorte oči, počúvajte žblnkot a všetky zvuky, ktoré vydáva“.

Prechod k novému učivu:

Žiaci vojdú do triedy, pred tabuľou si sadnú do polkruhu.

Zmapovanie situácie výtvarnou kresbou farebnými kriedami na tabuľu: Na pokyn učiteľa žiaci postupne prichádzajú k tabuľi a zakresľujú, čo videli (kamene, vodu, motýľa, stromy, trávu, starý hrniec, smetie, pneumatiku, ...).

Inscenačná metóda, dramatické vyjadrenie, napodobňovanie zvukov a pripojenie gestikulácie: „No a teraz k tomu pridajme to, čo sme vonku počuli“ (jeden žiak vydáva žblnk - žblnk, iný čvirik - čvirik, ďalší bzzz, ...), čím sa vytvorí „atmoféra“ potoka.

Nové učivo:

Rozhovor, dialóg so žiakmi na tému „Čo všetko nám potok povedal“. Otázky učiteľa a odpovede žiakov: Kde potok pramení, kade preteká, čo so sebou prináša, kde sa vlieva, ... Je to kognitívna činnosť spojená s precvičovaním súvislého vyjadrovania, tvorenia viet a odpovedí.

Precvičovanie nového učiva:

Písaný brainstorming, skupinová práca s veliteľmi skupín, pričom sú žiaci rozdelení do 4 skupín - heterogénnych podľa vospelosti, homogénnych podľa obsahu.

Učiteľ rozdá obálky s úlohami na (upozorní na čas 15 - 20 minút):

1. Triedenie slov - vylov na breh to, čo do potoka nepatrí a napíš to.
2. Dopĺňovanie vhodných slovies – Napíš, čo robil potok. (tiekol, vlnil sa, žblnkotal, ...).
3. Vciťovanie sa – Napíš, ako by si sa ty cítil na jeho mieste. (dobre, čisto, zle ...)
4. Prídavné mená - Ako by mal podľa teba vyzeráť potok. (čistý, priehľadný, plytký, ...)
5. Dopln, pridaj niečo svoje:
 - Čistý ako
 - Jagavý ako
 - Zúrivy ako
 - Potok sa valí ako
 - Potok sa plazí ako
6. Problémová úloha: „Keby si bol ministrom životného prostredia, čo všetko by si urobil pre potok“? Napíš niekoľko viet.

Po uplynutí času na skupinovú prácu veliteľa skupín prezentujú výsledky skupiny = vyhodnotenie prác.

Psychodidaktický rozbor vyučovacej hodiny

Tabuľka 8: Štruktúra vyučovacej hodiny „Náš potok rozpráva“

Fáza vyučovacej hodiny	Činnosť učiteľa	Činnosť žiaka
Motivácia	- upriamuje pozornosť žiakov na potok a okolie	- sústredene pozorujú - do vnímania zapájajú zrak, sluch, čuch
Prechod k novému učivu	- udeľuje pokyny - pozoruje	- zakresľujú na tabuľku - napodobňujú zvuky - vyjadrujú svoje pocity
Nové učivo	- vedie rozhovor o situácii - kladie otázky	- tvoria slovné odpovede - pamäťové vybavovanie
Precvičovanie nového učiva	- tvorí skupiny žiakov - zadáva úlohy - vysvetľuje úlohu	- pracujú v skupinách - tvoria rozličné odpovede - riešia problémové úlohy

Vyhodnotenie prác	<ul style="list-style-type: none"> - v role poslucháča, nie kritika - pochváli najlepších, povzbudí ostatných 	<ul style="list-style-type: none"> - velitelia čítajú skupinové práce, nápady skupiny - sami sa hodnotia - vyberú najlepší nápad
Záver Zadanie domácej úlohy	<ul style="list-style-type: none"> - spoločne so žiakmi vytvára osnovu na domácu úlohu 	<ul style="list-style-type: none"> - sú spolutvorcovia osnovy - píšu na tabuľu - píšu do zošitov

Záver, zadanie samostatnej domácej úlohy:

Algoritmus - spoločne si na tabuľi vytvoríme osnovu na tému potok:

Prameň - úvod

Tok - jadro

Ústie - záver

Písomná domáca úloha na danú tému.

Na základe spoločného pozorovania vonku v prírode, spoločne „zmapovanej“ situácie, kreslením na tabuľu a imitáciou zvukov sa v triede vytvorila živá a verná atmosféra potoka. Tým sa rozvíja predstavivosť a fantázia (uviedenie aj toho, čo v skutočnosti nebolo, ale mohlo by byť), originalita, praktická tvorivosť. Zážitok bol umocnený videním, kreslením, zvukom.

Učiteľ je viac menej v pasívnejšej pozícii. Zámerom je, aby pracovali predovšetkým žiaci.

Druhá časť - písaný brainstorming je priestorom na zrod originálnych nápadov, myšlienok, na zaujímavé a rôznorodé riešenia, čo vo významnej miere prispieva k rozvoju tvorivosti žiakov.

Slovenský jazyk:

Téma: Ženský rod.

Edukačný cieľ:

- podstatné mená ženského rodu, vyvodenie vzoru žena, skloňovanie,
- úcta k žene.

Pomôcky:

Tabuľa, farebné kriedy, učebnica, slovník slovenského jazyka, obálky s úlohami.

Metódy:

Didaktické hry, rébus, problémová, analyticko-syntetická, pantomíma.

Formy:

Hromadná, individuálna.

Motivácia:

Báseň E. Čepčekovej: Margarétky:

Čo sú to v poli za baletky? Rozkvitli biele margarétky.

Sukničky v rose prané, jagotom vyšívané.

Opakovanie učiva:

- „Prečítajme báseň z tabule“.
- „Vyhľadajme v básni podstatné mená ženského rodu a napíšme ich na tabuľu v základnom tvare“ (baletka, ...)
- „Vymenujme iné podstatné mená ženského rodu a napíšme ich na tabuľu“ (kniha, lavica, ruža, kancelária, ...).

Vyvedenie nového učiva:

- „Doplňme rébus“: M A R G A R É _ _
- „Doplňme poslednú slabiku“ (T, A) - rytmickeý zákon
- „Na ktoré podstatné mená ukazujeme poslednou slabikou TÁ“?
- Na mieste písmena „T“ nakreslí učiteľ rébus

- rébus: časť slova „ruža“ bez začiatočného písmena
samohláska z tretej slabiky tohto rébusu bez dĺžňa – delenie na slabiky
jedna zo spoluhlások v slove „meno“
spojka „nie i“
- „Vylúštite tento rébus“.

Nové učivo:

- „Čo sa ukrýva v tajničke“? (vzor žena);
- „Popletené vety“ – na tabuli máme vety o popletenej žene. „Usporiadajme vety podľa pádov do jednotného celku v jednotnom a množnom čísle“;
- „Vymyslime spoločne podobné vety na popletenú margarétku a napíšme ich vedľa“;
- Porovnávanie textov, podčiarkovanie prípon (žiaci zisťujú, čo majú spoločné a čo nie);
- „Vrátíme sa k slovám na tabuli – podčiarknime na tabuli podstatné mená ženského rodu, ktoré majú také zakončenie“;
- „Čo sme zistili“? (vyslovenie definície)
- „Porovnajte“:
 žena - lavica - margareta
 ženy - lavice - margarety
- (žiaci doplnia definíciu o tvrdej a mäkkej spoluhláske);
- „Overme si definíciu v knihe na strane ...“;
- „Úloha: - podčiarknime na tabuli iba tie slová, ktoré sa skloňujú podľa vzoru žena“.

Upevnenie nového učiva:

- „Samostatne v slovníku vyhľadáme desať podstatných mien, ktoré sa skloňujú podľa vzoru žena“,

- Samostatná práca s obálkami a textom - „podčiarknime podstatné mená ženského rodu, skloňujúce sa podľa vzoru žena, určíme pád, číslo“

Hodnotenie a záver:

- Prečítanie ukážok žiakov, zhodnotenie,
- Zadanie domácej úlohy: „vymyslíte čo najdlhší montovaný rad slov podľa vzoru žena tak, aby druhé slovo začínalo koncovou slabikou predchádzajúceho slova (napríklad: kapusta, tanečnica, ca ----),
- Na záver si žiaci zahrajú pantomímu o margarétke.

Z tabuľky 9 môžeme vydedukovať, že tu už učiteľ cielene rozvíja tvorivosť detí, konkrétne ide o rozvoj flexibility, fluencie, originality, predstavivosti a slovnej fantázie. Tým je aj priestor pre iniciatívu a aktivitu žiakov ďaleko väčší ako na klasickej hodine s preberaním nového učiva.

Taktiež sa tu dokumentuje, že žiaci využitím špecifických úloh (rébusy, doplňovačky, montovaný rad) sami vytvárajú hypotézy a dopracúvajú sa k riešeniu. Učiteľ je akoby v úzadí a jeho hlavnou úlohou je podnecovať, motivovať, nie kontrolovať a hodnotiť.

Psychodidaktický rozbor vyučovacej hodiny

Tabuľka 9: Štruktúra vyučovacej hodiny „ženský rod“

Fáza vyučovacej hodiny	Činnosť učiteľa	Činnosť žiaka
Motivácia	- vzbudí záujem básňou, doplňovačkou, rébusom	- na tabuli doplňujú, riešia, podčiarkujú, opakujú
Opakovanie učiva	- dáva pokyny - overuje predošlé učivo - kladie podnetné otázky	- odpovedajú, zisťujú - porovnávajú, analyzujú - tvoria závery
Nové učivo Didaktická hra: „Popletená žena“	- zadá problémovú úlohu - podnecuje, usmerňuje - kladie kauzálne otázky - priebežne hodnotí	- pozorujú, porovnávajú - usporadúvajú - podčiarkujú - diskutujú, riešia problém - tvoria vlastné hypotézy a poučky
Upevňovanie nového učiva	- zadáva úlohy pre prácu so slovníkom s obálkami	- vyhľadávajú, orientujú sa - pracujú s textom - píšú
Hodnotenie	- počúva	- čítajú svoje práce - kontrolujú správnosť odpovedí - sebahodnotenie
Záver	- zadá domácu úlohu - vysvetlí montovaný rad slov	- počúvajú, zapisujú si

ZÁVER

Ako bolo uvedené v texte knihy, najväčším problémom Rómov je ich nízka vzdelanosť. Tá môže byť určovaná, ale i tvorená viacerými činiteľmi. Jeden z nich je, že naozaj necítia potrebu byť v škole, pretože dospelí Rómovia nepoznajú, či neuvedomujú si hodnotu vzdelania, a že škola rómskym deťom neprináša príjemný život v nej.

Učiteľ sa vo svojej práci nemôže spoliehať na kladný vplyv rodinného prostredia rómskeho žiaka, môže však zosilňovať vplyv školského prostredia. Teda pôsobiť na rómske deti cez ich edukáciu. Takú, ktorá tieto deti neponižuje, netrestá, neizoluje od ostatných detí, ale hľadá, stimuluje a vytvára priestor na prezentáciu toho dobrého a osobitého, čo v nich je.

Neexistujú schémy, šablóny, algoritmy pre prácu učiteľa s rómskymi žiakmi. Ale možno mu „poskytnúť“ skúsenosti iných, inšpirovať ho, dať mu nápad, ako by to mohol robiť pre úžitok iných a svoju spokojnosť.

To je dôvod netradičnosti tejto práce. Nemeria, štatisticky nevyhodnocuje, nestanovuje hypotézy, ani ich nedokazuje. Cez analýzu špecifik psychiky a sociálnych procesov rómskych detí, predkladá možnosti a cesty riešenia edukácie týchto žiakov. Ťažisko celej práce spočíva v motivačno-tvorivom prístupe učiteľa k edukácii na báze posilňovania tvorby hodnôt (Gajdamowicz, 1996). Takto vytvorené a odučené vyučovacie hodiny zohľadňujú zmenený vzťah učiteľa k žiakom a zmenenú pozíciu žiaka v ňom. (Bližšie vid' bibliografiu a doteraz zverejnené štúdie autorky).

Spoluautorkami a realizátorkami psychodidaktických postupov sú Jakúbeková, V., Molnárová, V., Melegová, K., Šulíková, L. a Borodáčová, E., učiteľky 1. stupňa ZŠ, ktoré sú už niekoľko rokov v bezprostrednom priamom výchovnom kontakte s rómskymi deťmi a majú bohaté (dobré aj zlé) skúsenosti.

Kniha je venovaná najmä tým, ktorí **edukáciu rómskych žiakov** nechápu ako „problém“, ale **ako príležitosť**. Príležitosť chcieť, konať, činiť, tvoriť. Bola napísaná ako metodická pomôcka pre učiteľov ZŠ a pre všetkých, ktorí s rómskymi deťmi pracujú.

LITERATÚRA

- Banga, D.: Genibavica. Doplnkové čítanie pre žiaka ZŠ. Bratislava, MŠ a V SR 1993.
- Borodáčová, E.: Využitie niektorých metód vo výchove k tvorivosti žiakov v 1. - 4. ročníku ZŠ. (Diplomová práca) PU, Prešov 1998.
- Bosco, T.: Don Bosco. Nový životopis. Bratislava, Saleziánske katechetické stredisko, 1991.
- Daňo, J. : Špecifický spôsob života rómskych detí. Bratislava, Juventa 1998.
- Dargová, J.: Špecifická motivácia rómskych žiakov k tvorivej činnosti. In: Zborník z konferencie s medzinárodnou účasťou „Výchova a vzdelávanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia“. Prešov 1998.
- Dargová, J. - Ďuričeková, M.: Obsahový model edukácie rómskych detí. Výskumná správa, FHaPV PU, Prešov 1999.
- Ďuričeková, M. : Psychológia učiteľa a žiaka. Prešov, UPJŠ 1996, 1998, 1999.
- Ďuričeková, M. : Tvorivosť učiteľa. Pedagogická revue, 1998, č. 2.
- Ďuričeková, M.: Výchova rómskych detí ako sociálny fenomén. Zborník z konferencie s medzinárodnou účasťou „Výchova a vzdelávanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia“. Prešov, PdF PU 1998.
- Gajdamowicz, M. : Wychowanie do wartosci. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. Lodz 1996.
- Helus, Zd.: Vyznat se v dětech. Praha, SPN 1984.
- Horváthová, E.: Cigáni na Slovensku. Praha, SPN 1964.
- Jakúbeková, V.: Špecifická motivácia rómskych žiakov. (Diplomová práca) PU, Prešov 1998.
- Kačáni, L.: Osobnosť žiaka vo výchovnovzdelávacom procese. Bratislava, SPN 1986.
- Konečná, K.: História a súčasnosť rómskej rodiny. Košice, VB 1994.
- Langr, L.: Úloha motivácie ve vyučování na ZŠ. Praha, SPN 1984.
- Liegeois, J. P.: Rómovia, Cigáni, Kočovníci. Bratislava, Academia Istropolitana 1995.
- Mann, A., B.: Neznámi Rómovia. Bratislava, Ister Science Press 1992.
- Melegová, K.: Tvorivé aktivity učiteľa vo vyučovacom procese. (Diplomová práca) PU Prešov 1997.
- Molnárová, V.: Psychologické aspekty práce učiteľa s deťmi zo znevýhodneného prostredia. (Diplomová práca) PU, Prešov 1998.
- Rous, J.: Romové, vhléd do problému a možnosti evangelizace. Brno 1997.
- Sedlák, A.: Z rómskych motívov pre činnosť pedagógov. Prešov, MC 1992.
- Skalková, J.: Od teorie k praxi vyučování.. Praha, SPN 1978.
- Šulíková, Ľ.: Motivácia učebnej činnosti žiakov. (Diplomová práca). PU Prešov 1997.
- Švarbalík, J. a kol.: Na pomoc učiteľom cigánskych detí zo zanedbaného prostredia. Bratislava, SPN 1981.
- Warzynski, M., F.: Wspolzależność między naciskiem społecznym a układem sił w małej grupie nieformalnej. In: Acta Universitatis Lodziensis. Pedagogika et psychologica 1989.
- Woloszynowa, L.: Psychológia pomáha výchove. Bratislava, SPN 1975.

Názov : Edukácia rómskych žiakov
Autor : Doc. PhDr. Magdaléna Ďuričeková
Recenzenti : Doc. PhDr. Ján Gallo, CSc.
PaedDr. Anton Sedlák
Prof. dr hab. Kazimier Obodynski
Jazyková
úprava : Mgr. Ľubica Bekéniová
Vydavateľ : Metodické centrum Prešov
Za vydanie
zodpovedá : PaedDr. Ivan Pavlov
riaditeľ MC
Tlač : Tlačiareň Kušnír, Sabinovská 55, Prešov
Náklad : 1000 ks
Vydané v roku 2000
1. vydanie

ISBN 80-8045-211-3

OBSAH

ÚVOD	3
1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ	
1.1 Filozofia školskej výchovy Rómov	4
1.2 Vzťah Rómov ku škole a školskej dochádzke	4
2 PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA RÓMSKYCH ŽIAKOV	
2.1 Psychické procesy	6
2.2 Sociálne vzťahy a rodinné prostredie rómskych detí	7
2.3 Učiteľ a školské prostredie rómskych žiakov	9
3 PSYCHODIDAKTICKÉ, MOTIVAČNO – TVORIVÉ POSTUPY UČITEĽA V EDUKÁCII RÓMSKYCH ŽIAKOV	
3.1 Edukácia rómskych žiakov v prípravných triedach	11
3.2 Edukácia rómskych žiakov v 1. ročníku ZŠ	18
3.3 Edukácia rómskych žiakov v 2. ročníku ZŠ	24
3.4 Edukácia rómskych žiakov v 3. ročníku ZŠ	33
3.5 Edukácia rómskych žiakov v 4. ročníku ZŠ	37
ZÁVER	42
LITERATÚRA	43